

Geðhjálp

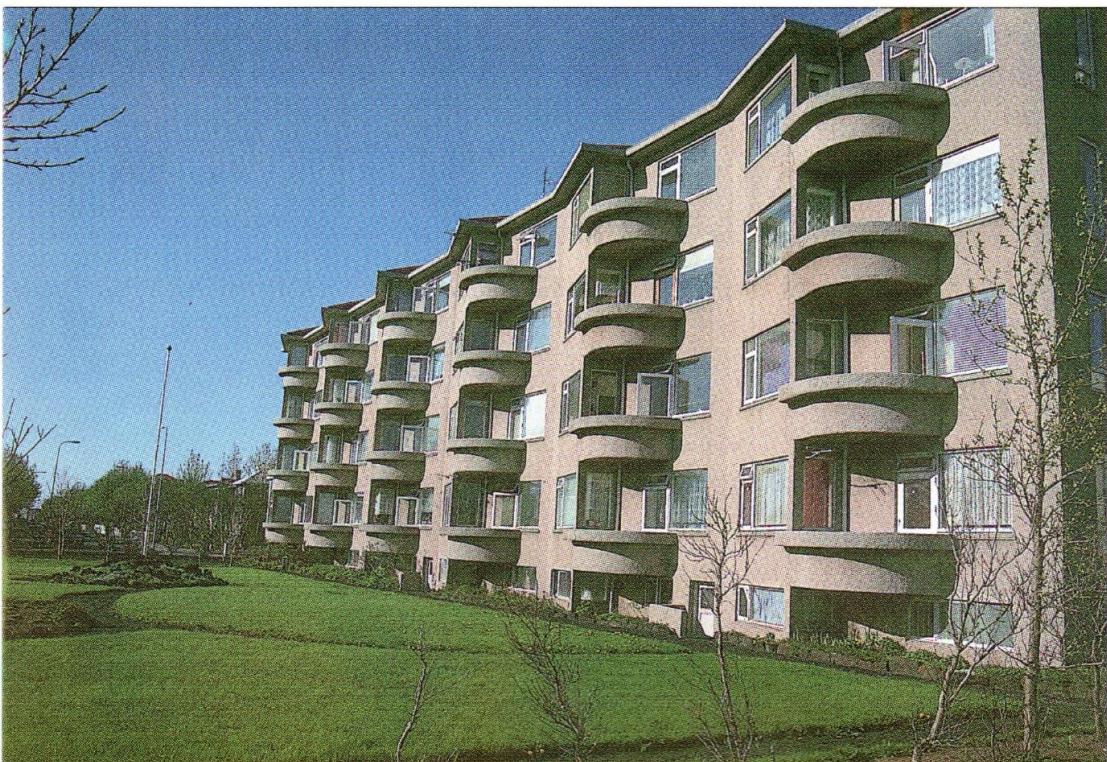
1•9•9•6

1

FÍKNIEFNAVANDINN • MIKILVÆGI BIRTU • DAGUR VONAR • BOLTASKALL
LJÓÐ ÁGÚSTS ÓLA • ÞRIÐJA DÚFAN • SVARTI HUNDURINN • FÆREYJAFÖR
HEIMA ER BEST • SVEJK HJÁ RÉTTARLÆKNINUM • NÝR FRAMKVÆMDASTJÓRI
ÁRAMÓTAÁVARP DAVÍÐS ODDSSONAR • FJÓSI BREYTT Í SPÍTALA
STÖÐUGLEIKI Í LÍFI BARNA

Mikilvægi birtu

Eitt af mikilsverðustu atriðum við fyrirkomulag hverrar íbúðar er það, að herbergjaskipun hennar sé rétt gagnvart sól. Frá heilsufræðilegu sjónarmiði þurfa helst öll íbúðarherbergi að njóta sólar minnst 1-2 tíma á dag. Ákjósanlegast er, að sólartími hvers herbergis falli saman við þann tíma, sem herbergið ar aðallega notað, og því er eftifarandi herbergjaskipun æskilag: Svefnherbergi og barnaherbergi hafi glugga mótt austri eða suðri, borðstofan gegn suðri og einnig gegn austri, ef því verður við komið. Dagstofan hafi glugga gegn suðri og vestri, til þess að eftirmiðdags-

kvöldsólina. Oft er, t.d. með útbyggingu, einnig hægt að fá austurglugga á dagstofuna, og er það mjög æskilegt. Í stærri íbúðum er oft um þriðju stofuna að ræða og liggur hún best gegn vestri. Eldhús og baðherbergi gegn norðri eða norðaustri. Inngangur og stigahús eru oftast gegn norðri eða vestri, og er það dálítið háð afstöðu hússins gagnvart götu, en þó ber að gæta þess, að inngangur sé ekki gegn verstu rigningaráttinni.

Úr grein Einars Sveinssonar arkitekts í ritinu Húsakostur og hýbýlaprýði er út kom árið 1939

- 2 Mikilvægi birtu.
Eftir Einar Sveinsson
- 4 Snýst fíkniefnavandinn eingöngu um fíkniefni ?
Eftir Helga Gunnlaugsson.
- 7 Forgangansverkefni Barna og unglingadeildar.
Eftir Valgerði Baldursdóttir geðlækni.
- 8 Dagur Vonar.
Eftir Ernu Arngrímsdóttur.
- 10 Boltaskall skemmir heilann.
Eftir Gísla, Eirík og Helga.
- 12 Ljóð Ágústs Óla Óskarssonar
- 13 „Stöðugleiki“ í lífi íslenskra barna
Eftir Valgerði Baldursdóttur geðlæknir
- 14 Þriðja dúfan.
Smásaga eftir Stefan Zweig.
- 16 Svarti hundurinn.
Samantekt Matthías Johannessen.
- 18 Færeypaför.
Eftir Friðrik Ágústsson.
- 22 Heima er best.
Eftir Annettu A. Ingimundardóttur og Auði Axelsdóttur.
- 24 Svejk hjá réttargeðlækninum.
Eftir Jaroslaw Hasek.
- 27 Nýr framkvæmdastjóri.
Eftir Pétur Hauksson.
- 30 Fjósi breytt í spítala.
- 32 Úr áramótaávarpi Davíðs Oddssonar

Geðhjálp 1. tbl. 10. árg. 1996.

Ritnefnd: Árni Gunnarsson, Björg Einarsdóttir, Jóhanna Þráinsdóttir, Helgi Seljan, Trausti Sigurvinsson, Eyðís Sveinbjarnardóttir.
Ritsjóri: Gísli Theodórsson, sími 551 7367. **Handrita- og prófarkalestur:** Hildur Finnsdóttir, ritsjóri vill sérstaklega þakka Hildi Finnsdóttur fyrir túr ára alhólegt samstarf sem hefur einkennist af vönudóum virnubrögðum hennar og nærgætur við slakan fjárhag blaðsins. **Útlit og val mynda:** Gísli Th. **Myndir:** Anna Guðrún, Gísli Th., Tómas Jónasson. **Grafisk útfærsla á mynd á bls. 21:** Kristinn Gunnarsson. **Pakkir fá:** Jónas Ragnarsson, Anna Valgarðsdóttir, Prentteknistofnun, Hildur Eyþórsdóttir, Kristinn Gunnarsson, Águst Óli Óskarsson, Guðbrandur Magnússon, Snorri Þálmarrsson, Sigrún Ránar Jónmundsson, Valgarður Valgarðsson og Kristján Berþórsson. **Forsíðumynd:** Gísli Th.. **Framkvæmdastjóri félagsins er Ingólfur H. Ingólfsson.** **Umbrót:** A fjórir. **Litgreining:** Morgunblaðið. **Prentun:** Umbúðanúðstöðin. **Bókband:** Félagsbókbandið.

Upplag: 3.600. Útgáfutíðni: Tvisvar á ári.

Snýst fíkniefna-vandinn eingöngu um fíkniefni?

Félags- og efnahagsleg vanda-mál jaðarhópa samfélagsins sem í raun skilyrða og plægja jarð-veginn fyrir misnotkun harðra fíkniefna. En það krefst pólitíksks vilja og samfélagslegrar sam-stöðu sem alls ekki er sjálfgefin á tímum aukinnar einstaklingsá-byrgðar og markaðslausna í þjóðfélagsmálum.

Itveimur viðhorfskönnum sem höfundur hefur staðið að í samvinnu við Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands hafa áhyggjur almenningars af fíkniefnavandanum komið skýrt í ljós.¹⁾ Árið 1989 nefndu flestir eða um 40 prósent aðspurðra að fíkniefneysla væri alvarlegasta vanda-mál afbrota á Íslandi og fimm árum síðar nefndi um þriðjungur það sama. Auk þess álitu flestir, eða rúmur helmingur í báðum könnunum, að vímuefnaneysla væri mikilvægasta ástæða þess að fólk leiddist út í afbrot á Íslandi. En hversu umfangsmikill er fíkniefnavandinn og hverjar eru rætur hans? Munu hertar refsingar draga úr vandanum? Hvæða afleiðingar myndi lögleiðing fíkniefna hafa í för með sér?

Umræða um fíkniefnavandann hefur verið óvenju áberandi á síðustu mánuðum og margir aðilar komið við sögu. Haustið 1995 kom fram tillaga á Alþingi um hertar refsingar gegn fíkniefnabrotum og Samband íslenskra sveitarfélaga lýsti sömuleiðis yfir áhyggjum sínum af þróun málá. Fyrir á þessu ári kom síðan út árs-skýrsla SÁÁ sem sýndi aukna inn-töku fíkniefnaneytenda í meðferð á allra síðustu árum. Um sama leyti birti Löggreglan í Reykjavík athugun sína á stöðu fíkniefnamála þar sem fram komu margvíslegar upplýsingar. Í kjölfarið beindu síðan fjöldiðar kastljósinu af miklum krafti að fíkniefneyslu unga fólksins eins og flestum ætti að vera í fersku minni. En getum við Íslendingar dregið ein-hvern lærðom af reynslu annarra þjóða í baráttunni við þennan vágest?

Helgi Gunnlaugsson er lektor í félagsfræði við Háskóla Íslands

Fíkniefni í Bandaríkjum

Óhætt er að fullyrða að Bandaríkin hafi verið í fararbroddi í baráttunni gegn fíkniefnum og á síðustu árum hafa þarlend yfirvöld háð sannkallað strið gegn útbreiðslu þeirra. Í kjölfarið hefur fjöldi fanga meira en tvöfaldast síðan 1980 og er nú sá mesti í heiminum miðað við fólkssjölda. Í dag er fangafjöldinn kominn vel á aðra milljón og hefur ekki verið meiri áður. Til samanburðar má nefna að fangafjöldi á Íslandi er hlutfallslega líttill og hafa að jafnaði rúmlega 100 manns verið vistaðir í fangelsi en þyrftu að fara yfir eitt þúsund til að standa jafnfætis Bandaríkjum. Drifkrafturinn bak við þróunina vestra liggar að litlu leyti í aukningu glæpa, heldur miklu frekar í breyttri afgreiðslu refsímála í dómskerfinu sem hefur aukið líkurnar á að dómar endi í fangelsisvist – ekki síst í meðferð málá er tengjast fíkniefnum.

Ef við lítum á ástæður fangavistar kemur í ljós að árið 1992 sátu 58 prósent fanga í alríkisfangelsum Bandaríkjanna vegna fíkniefna og 30 prósent fanga í fylkisfangelsum og hefur hlutfallið ekki verið hærra áður²⁾. Til samanburðar má nefna að á

tímabilinu 1985-94 sátu að jafnaði 5-11 prósent fanga í íslenskum fangelsum vegna fíkniefna og er hér vissulega óliku saman að jafna.

Hverju hefur þessi mikla herferð bandarískra stjórnavalda gegn fíkniefnum skilað? Herferð sem kostað hefur milljarða dollara á hverju ári? Á síðustu áratugum hefur framboð og eftirspurn eftir fíkniefnum vaxið hröðum skrefum og má segja að þau hafi náð að læsa sig um nánast allan þjóðfélagslíkamann. Neyslukannanir sýna t.d. að á tímabilinu 1975-91 sögðust um 45-60 prósent stúdentar hafa neytt fíkniefna og 18-30 prósent á síðustu þrjátíu dögum fyrir könnunina. Á hverju ári játa yfir áttá milljónir á aldrinum

18-25

Ljósmynd: Gisli Th.

40 prósent handtekinna árið

1990 sögðust vera atvinnulaus á meðan atvinnuleysi í landinu var þá á bilinu 1-2 prósent.

ára að hafa neytt kókaíns og talsverður hluti á síðustu dögum fyrir könnunina³⁾. Útbreiðsla fíkniefna er því umtalsverð og mun meiri en gengur og gerist meðal annarra iðnvæddra þjóða, þrátt fyrir þyngri viðurlög og mikinn viðbúnað bandarískra yfirvalda gegn fíkniefnum. Minnihlutu aðspurðra neytir þó þessara efna að staðaldri og langflestir nefna að þeir gætu auðveldlega hætt að nota þessi efni ef þeir vildu; yfir 96 prósent neytenda kókaíns og 93 prósent þeirra sem hafa neytt marijúana. Athyglisvert er að sömu kannanir sýna að mun fleiri nefna að erfiðara sé að gefa tóbaksnotkun sína upp á bátinn, eða tær 20 prósent aðspurðra.

Hefðbundnar neyslukannanir hafa þó sýnt að neysla fíkniefna virðist hafa dregist eitthvað saman í Bandaríkjum á síðustu árum. Bendir það ekki til þess að aðgerðir yfirvalda gegn fíkniefnum séu loks að skila árangri? Það má vera, en gæta verður að því að dregið hafði úr neysla þessara efna áður en viðurlög voru stórlægir hert í byrjun 9. áratugarins. Jafnframt má nefna að sum fylki drógu úr

refsingum sínum á marijúana í kringum 1980 en samt hélt neyslumynstrið áfram að þróast þar eins og annars staðar og neyslan minnkaði í stað þess að aukast eins og einhverjur kynnu e.t.v. að halda. Á síðustu árum virðist sem neysla löglegra vímuefna hafi einnig dregist eitthvað saman sem bendir til víðari vakningar í þjóðfélaginu gegn vímuefnum, en birtist í herferð yfirvalda gegn fíkniefnum.

Hins vegar sýna ýmsar vísbendingar að ekki hafi á sama máta dregið úr neyslu harðra efna eins og heróíns og kókaíns/krakks en fíkniefnavandinn verður einmitt hvað verstur í tengslum við neyslu þessara efna. Hefðbundnar neyslukannanir nái jafnun betur til venjulegra borgara, miðstéttarinnar, sem býr við stóðug kjör en síður til þeirra sem standa höllum fati í samfélagini. M.ö.o. fíkniefnaneysla miðstéttar virðist hafa dregist eitthvað saman en neysla undirmálsþópanna hefur ekki minnkað að sama skapi eins og ýmsar aðrar rannsóknir hafa sýnt. Hér erum við e.t.v. farin að nálgast kjarnann í umræðu okkar. Stríðið gegn fíkniefnum hefur í raun leitt af sér stríð löggregluyfirvalda gegn jaðarhópum samfélagsins en neysla og verslun með harðari efni er einmitt fyrirferðamest á meðal þeirra. Vandi þessara þjóðfélagsþópa ein-kennist m.a. af rofnum fjölskyldutengslum, ófullnægjandi húsnaði, gloppótrí skólagöngu og takmarkaðri starfsreynslu. Misnotkun fíkniefna endurspeglar síðan vanda þessara hópa og gerir hann sýnilegri og um leið verri viðureignar. Alþjóðlegur samanburður staðfestir þessa mynd. Þar sem félagsskipanir er í hvað mestum ólestri er fíkniefnavandinn einnig hvað verstur.⁴⁾

Fíkniefni og önnur afbrot

Tengsl fíkniefnanotkunar og annarra afbrota eru sannarlega fyrir hendi og hafa verið dregin fram í mórgum rannsóknum. Skýringar eru hins vegar ekki jafn ljósar. Sumir telja að neyslan sjálf leiði af sér afbrot en skýringar liggja vafalitið talsvert

Einstaklingsábyrgð og markaðslausrnir

dýpra. Í fyrsta lagi sýnir umræðan að ofan að fíkniefnaefnaneysla er langt frá því að vera bundin við hóp glæpamanna, heldur virðist ná djúpt inn í raðir venjulegra borgara. Í öðru lagi verður að taka með í reikninginn bága félagsstöðu þeirra einstaklinga sem lenda hvað harðast í fíkniefnavandanum og eru mest áberandi í hópi sibrotamanna. Þeir búa yfirleitt við lakari kjör en gengur og gerist í samfélagini og leita því margvislegra ráða til að greiða fyrir fíkn sína sem er vissulega kostnaðarsöm á hinum svarta markaði og ekki mörg tækifæri til þess að fullnægja henni á löglegan hátt. Rót afbrotavandans liggar því ekki nema að hluta til í fíkniefnanotkuninni, heldur miklu frekar í bakgrunni þessara undirmálshópa, sem elur af sér misnotkun harðra efna svo og önnur afbrot til þess að auðvelda sér framfærsluna.

Fíkniefni á Íslandi

Drögum við Íslendingar dám af þeirri mynd sem hér hefur verið dregin upp af eðli fíkniefnavandans? Margt bendir til að svo sé. Í gögnum fíkniefnalöggreglunnar í Reykjavík vekur athygli sá mikli fjöldi einstaklinga sem fíkniefnalöggreglan hefur afskipti af á hverju ári. Að jafnaði voru yfir 400 einstaklingar handteknir á hverju ári 1987-94 grunaðir um fíkniefnamisferli. Jafnframt kemur í ljós að um 40 prósent handtekinna árið 1990 sögðust vera atvinnulaus á meðan atvinnuleysi í landinu var þá á bilinu 1-2 prósent. Tæp 40 prósent til viðbótar sögðust tilheyra ófaglærðri verkalýsstétt. Það eru því fyrst og fremst jáðarhópar hins íslenska samfélags sem lenda í útistöðum við yfirvöld vegna fíkniefna og reyndar annarra afbrota einnig, rétt eins og í öðrum samfélögum. Almennt séð hefur íslenskt samfélag hins vegar einkennst af tiltölulega meiri jöfnuðri en gengur og gerist meðal flestra annarra vestrænna þjóða. Vandi vegna fíkniefna og annarra afbrota hefur því ekki enn orðið eins djúpstæður og þekkist víða

Ljósmynd: Gisli Th.

Fámennið gefur meiri möguleika á óformlegu taumhaldi og eftirliti með einstaklingum en víða annars staðar.

erlendis, auk þess sem fámennið gefur meiri möguleika á óformlegu taumhaldi og eftirliti með einstaklingunum en víða annars staðar.⁵⁾

Kostir í stefnumótun

Sumir þjóðfélags hugsuðir hafa haldið því fram að réttast væri að leyfa framleiðslu, dreifingu og neyslu fíkniefna. Hér er vert að staldra örlyt-ið við. Rétt eins og úrræði refsilaga hafa ekki leyst fíkniefnavandann er jafnvist að lögleiðing þessara sömu fíkniefna mun ekki gera það heldur. Líklegt má telja að lögleiðing fíkniefna myndi til lengri tíma litl ið leiða til talsvert almennari útbreiðslu en hún er í dag. Áhrifin yrðu vafalítið víðtæk en væntanlega að einhverju

leyti breytileg eftir fíkniefnum. Kostnaður samfélagsins af stærri hópi fíkla yrði þó vaftalaust verulegur og mun meiri en sá herkostnaður sem við berum í dag í formi ýmiss konar löggæslu og meðferðarúrræða.

Ef yfirvöld vilja í alvöru leitast við að uppræta vandann væri eðlilegast að höggva að rótum hans; sem eru félags- og efnahagsleg vandamál jaðarhópa samfélagsins sem í raun skilyrða og plægja jarðveginn fyrir misnotkun harðra fíkniefna. En það krefst pólitíks vilja og samfélagslegrar samstöðu sem alls ekki er sjálfgefin á tímum aukinnar einstaklingsábyrgðar og markaðslausrna í þjóðfélagsmálum. Yfirvöld og borgarar samfélagsins verða þó sifellt að halda vöku sinni fyrir nýjum leiðum í stað þess að fylgja blindandi eldri stefnumörkun sem e.t.v. hefur ekki reynst nægilega farsæl. □

1) Umfjöllun um viðhorfsrannsóknir höfundar er að finna í bókinni *Rannsóknir í félagsvisindum sem kom út 1995 í ritstjórn Friðriks H. Jónssonsar. Félagsvisindastofnun Háskóla Íslands, Háskólaútgáfan.*

2) Sjá umræðu um þróun fangelsismála í Bandaríkjunum m.a. í *Sourcebook of Criminal Justice Statistics, Maguire, K. et. al. (1992). U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics. Washington D.C.* Sjá einnig N. Christie (1993) *Crime Control as Industry: Towards Gulags, Western Style?* London, Routledge.

3) National Institute on Drug Abuse (1994) *Washington D.C.*

4) Gagnmerka umfjöllun um félagslegar rætur fíkniefnavandans er m.a. að finna í bók Curries, E. (1993) *Reckoning: Drugs, The Cities, and The American Future.* New York: Hill and Wang.

5) Sjá t.d. Helgi Gunnlaugsson og J. Galliher (1995) „*The Secret Drug Police of Iceland*“ í bókinni *Undercover: Police Surveillance in Comparative Perspective.* Ritstj. Marx, G. og C. Fijnaut. Hague: Kluwer Law International.

Getum snúið við þróun í neyslu

Unglingar hafa alltaf getað orðið sér úti um áfengi og ólögleg fískniefni og framboð hefur því verið verulegt. Þórólfur segir að nú sé hins vegar auðveldara að nálgast efni en áður. „Sölmenn fískniefna eru aðgangsharðari og þeir nota áhrifameiri aðferðir til að fá ungt fólk til að byrja. Það sem skiptir höfuðmáli er að draga úr eftirspurninni og breyta viðhorfi unglingsanna þannig að þeir standist freistaingarnar.“

Þórólfur er samnærður um að hægt sé að snúa þróuninni við. „Neysla er mismikil eftir árgögum og það hefur komið í ljós í þessum könnunum okkar, að ef neysla á tóbaki og áfengi er lítil í 8. bekk hrarpar neyslan einnig í framhaldsskólum, þegar sá árgangur er kominn þangað. Þetta sýnir, að ef unglingsar lenda í neysla í grunnskóla, þá vindur það upp á sig. Þess vegna verðum við að einbeita okkur að grunnskólanum, þar sem neyslan byrjar. Það hefur áður verið gripið í taumana, til dæmis þegar sníffið gaus upp árið 1981. Það kom upp eins og smitsjúkdómur hér og þar um landið, en mikil herferð gegn því virtist nægja.“

Því skiptir miklu mál að rétt boðséu send til unglings. Við eignum að setja okkur það markmið að áfengi verði útrýmt úr efstu bekkjum grunnskólans. Það markmið er kannski ekki raunhaeft, en ef við stefnum ekki hátt náum við engum árangri.“

Úr viðtali við Þórólf
Þórlindsson í MBL.

Upp á líf og dauða

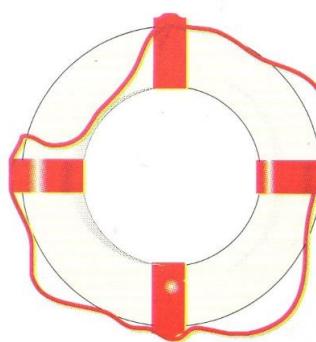
Þunglyndir unglingsar eiga í fá hús að venda til að fá bót meina sinna. Ég hef hvatt námsráðgjafa til að veigra sér ekki við að hjálpa unglingu, sem til þeirra leita, að opna fyrir vanliðan sína. Peir sögðust treysta sér illa til þess, því það býddi að þeir stæðu uppi með mál sem þeir réðu ekki við og hefðu engan að vísa til. Sjálfsvígstíðni ungs fólks er há og vaxandi undanfarin ár hér á landi sem

á öðrum Vesturlöndum. Sjálfsvígstilaunir eru margfalt fleiri en sjálfsvíg-in. Auknar líkur eru á að sá sem hefur gert sjálfsvígstilaun fremji sjálfsvíg síðar.

Sjálfsvíg og öll sjálfseyðileggjandi hegðun er heilbrigðisvandamal sem margar þjóðir hafa lagt mikla vinna í að sinna og byggt upp samhæfð viðbrögð og eftirfylgd hjá þeim sem gera slíkar tilraunir. Parna erum við á sama stað og áður en nokkur áttáði sig á aukinni sjálfsvígstíðni ungs fólks. Undanfarin á hefur starfað nefnd sem ætlað var að kanna orsakir og tíðni sjálfsvígá hér á landi. Er nú farið að styttast í að þessi nefnd skili skýrslu um störf sín, en sú vitneskja sem var upphaf að stofnun þessarar nefndar hefur engin áhrif haft í heilbrigðiskerfinu. *Barna og unglings-geðdeild hefur látið má sem snúast um líf og dauða hafa forgang, bannig að reynt hefur verið að fara skjótt í þau. Pótt það hafi ekki alltaf tekist. Nú er svo komið að jafnvæl þau bráðamál sem okkur berast þurfa að bíða í einhverja daga eftir að hægt sé að vinna í þeim.*

Vaxandi ofbeldi í samfélginu, vaxandi vímuefnaneysla ungs fólks, há sjálfsvígstíðni ungs fólks, allt þetta og meira til tengja flestar hugsandi og velmegandi þjóðir við geðheilbrigðisþjónustu. Það er tími til kominn að við Íslendingar gerum slíkt hið sama, spurningin er bara, hvað meira þarf að koma til?

Valgerður Baldursdóttir læknir
ÚR LÆKNANEMANUM.

Er kvótinn búinn?

A geðdeild ríkisspítalanna hefur inniliggjandi sjúklingum fækkað mikil vegna lokunar deilda. Sjúklingar eru útskrifaðir of fljótt. Þar af leiðandi hefur erfiðum dagdeildarsjúklingum fjölgad um 30% en starfsmannafjöldi er óbreyttur.

Íslenskir læknar er starfað hafa lengi erlendis eins og undirritaður og síðan hafið störf hér heima segja oft eftirfarandi sögu. Þegar rætt var við erlenda sjúklinga um veikindavottorð svoruðu margir: „Hve lengi?“ Á Íslandi er algengt að fólk svari: „Hvenær get ég hafið vinnu?“

MBL: Ólafur Ólafsson landlæknir

Rauveruleikinn og geðsjúkir

Félagsráðgjafar verða varir við að skjölstæðingar sem leggjast inn vegna geðsjúkdóms eiga oft erfitt uppráttar í þjóðfélaginu eftir útskrift, þegar þeir koma úr því verndáða umhverfi sem er í kringum þá í meðferð. Sérstaklega getur það reynst erfitt fyrir þá sem eiga við langvarandi veikindi að stríða og þurfa algjörlega að reiða sig á stoðkerfið. Það getur verið átak að þurfa að skipuleggja lífið á ný við skerta getu. Geðsjükum er oft þróngur stakkur skorinn og andlegur sjúkdómur getur haft ófyrrisjáanlegar afleiðingar fyrir við-komandi einstakling sem á oft við attvinumissi, fjárhagserfiðleika og hús-nædisvanda að stríða. Mikill tími fer í að leysa úr málum, sem aftur veldur oft auknu andlegu álagi sem getur hindrað einstaklinginn í að koma sér áfram, fá viðurkenningu og lifa eðliga.

MBL: Sveinbjörg Júlíus Svavarsson dóttir félagsráðgjafi

Heima er best

Um iðjuþjálfun geðsjúkra í heimahúsum

Þar sem starf iðjuþjálfá beinist mest að því að auka færni skjólstæðinga sinna í daglegum athöfnum liggur beint við að iðjuþjálfunin fari fram á heimili skjólstæðingsins.

Pað er kunnara en frá þurfi að segja að sparnaður í heilbrigðiskerfinu hefur haft í för með sér verulegan niðurskurð í þjónustu við geðsjúka. Innagnir á sjúkrahús eru mun styttri en áður og úrræðin eftir innlögn oftast af skornum skammti. Þessar aðstæður hvetja til að nýrra leiða verði leitað í eftirméðferð geðsjúkra, aðferða sem miða að því að sjúklingarnir þurfi sem minnst að leita á náðir heilbrigðiskerfisins að lokinni eftirméðferð. Iðjuþjálfun í heimahúsum er ein þeirra leiða sem til greina koma. Þessi leið er þó ekki nýtt og ópekkt fyrirbæri; iðjuþjálfun í heimahúsum er stunduð víða um heim og þarf ekki að líta lengra en til annarra Norðurlanda til að kynnast slískri þjónustu.

Pólitísk umræða hér lendis virðist beinast sífellt meir í þá átt að sjúkir eigi að dvelja sem lengst utan stofnana, það er að segja búa á heimilum sínum. Að ýmsu er að hyggja þegar vista á sjúkling á eigin heimili. Eitt af því mikilvægasta sem tryggja þarf sjúklingi í heimahúsi er lífsgæði. Til að forðast meinlegan misskilning er með lífsgæðum ekki átt við afrakstur hins svokallaða lífsgæðakappblaups, s.s. mikil og dýr heimilstaksi, jeppa o.s.frv., heldur að til staðar sé jafnvægi á milli einkasjálfs, vinnusjálfs, tómstunda og fjölskyldu. Vistun sjúkra á eigin heimili getur ekki talist viðunandi nema þeir eigi möguleika á að skapa sér þessi skilyrði.

Að klífa fjall

Mjög erfitt getur verið fyrir geðsjúka að halda heimili og fylla líf sitt þeim lífsgæðum sem flestir, ef ekki allir, stefna að. Hægt er að líkja baráttu

geðsjúkra fyrir lífsgæðum við erfiða og tvísýna fjallgöngu þar sem sama fjallið þarf að klífa á hverjum degi. Ýmum reynist fjallgangan of erfið og þeir þurfa aðstoð. Iðjuþjálfun getur mögulega aðstoðað fjallgöngumennina við að finna göngustíga yfir fjallið.

Í íslensku heilbrigðiskerfi eru heilsugæslustöðvarnar sá staður sem hentugast væri fyrir iðjuþjálfann að hafa aðsetur. Þar starfaði hann í náinni samvinnu við aðrar heilbrigðistéttir og aðra þá sem tengast viðkomandi skjólstæðingi. Mestan hluta tíma síns notaði iðjuþjálfinn þó á heimilum skjólstæðinganna. Mikilvægur þáttur í vinnuaðferðum iðjuþjálfá er að hafa nán samskipti við aðstandendur skjólstæðinga sinna og það auðveldar mjög öll samskipti ef þau fara fram í umhverfi sem þeir pekkja en ekki einhverri ópersónulegri stofnun. Með þessu fyrirkomulagi aukast möguleikarnir til muna á að samræmi geti skapast í meðferð á viðkomandi skjólstæðingi – að allir séu að ganga sama stíginn upp fjallið.

Par sem starf iðjuþjálfá beinist mest að því að auka færni skjólstæð-

Auður Axelsdóttir er iðjuþjálfí á geðdeilda Landspítalans.

Annetta A. Ingimundardóttir er iðjuþjálfí á geðdeilda Landspítalans.

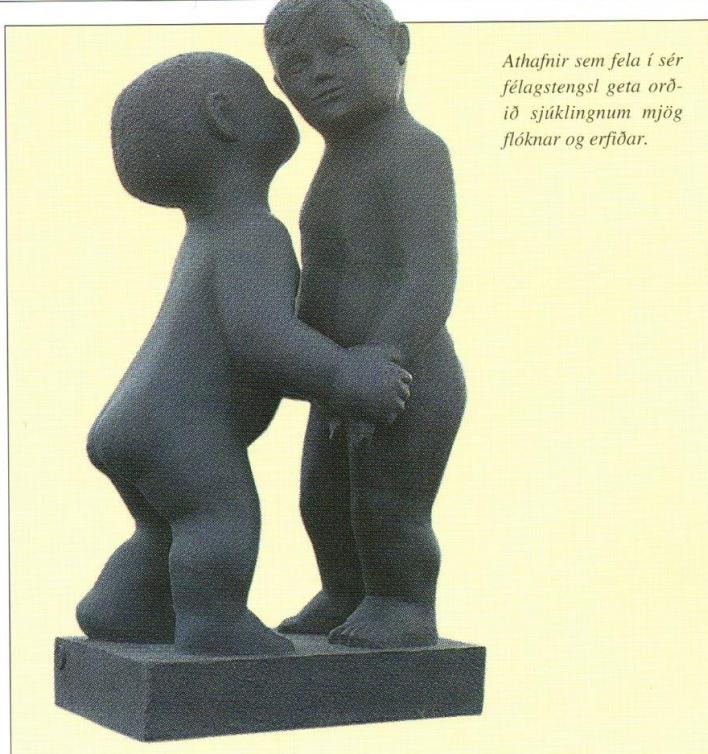
inga sinna í daglegum athöfnum liggur beint við að iðjuþjálfunin fari fram á heimili skjólstæðingsins. Við getum hugsað okkur einstakling sem dvalið hefur á stofnun sökum einkenna geðsjúkdóms í nokkra mánuði og að komið sé að útskrift hjá honum. Hvað tekur við, hvernig gengur að fóta sig í gamla hlutverkinu sem kannski hefur orðið að víkja fyrir öðru meðan á innlögn stóð? Eða hvernig gengur að tileinka sér nýtt hlutverk sem sjálfstætt búandi einstaklingur?

Það gefur augaleið að miklar líkur eru á að viðkomandi þurfi a studningi að halda og jafnvel þjálfun við að ná tökum á hlutverkinu, sama hvort um er að ræða nýtt eða gamalt hlutverk. Iðjuþjálfí gæti komið heim til hans og aðstoðað hann við að tileinka sér þetta hlutverk, skipuleggja daginn með honum þannig að sem mest jafnvægi sé á milli daglegra athafna, s.s. matreiðslu, hreingerninga og innkaupa, svo eitthvað sé nefnt, og athafna sem sprottnar eru af félagslegum þörfum. Iðjuþjálfinn gæti veitt skjólstæðingnum mikilvægan stuðning við þær ólku aðstæður sem geta skapast þegar takast á við hið daglega líf.

Það er kunnara en frá þurfi að segja að maður er manns gaman og á það ekki síður við þegar geðsjúklungar eiga í hlut. Eitt af sjúkdómseinkennunum getur verið að sjúklungurinn forðast öll félagstengsl. Þegar svo ber við geta þær athafnir sem fela í sér félagstengsl orðið sjúklingnum mjög flóknar og erfiðar. Þessar athafnir geta t.d. verið það að sækja vinnu, borga reikninga, fara í bíó, fara í heimsóknir o.s.frv. Allt eru þetta athafnir sem eru snar þáttur í hinu daglegu lífi. Með því að staðsettja iðjuþjálfunina í hinu daglega umhverfi skjólstæðingsins gæti iðjuþjálfinn á markvissari hátt en ella aðstoða viðkomandi einstakling við að ná tökum á þessum athöfnum daglegs lífs.

Að fyrirbyggja innlögn

Einn af kostum þess að geðsjúkir fái iðjuþjálfun í sínu eigin umhverfi er

Athafnir sem fela í sér félagstengsl geta orðið sjúklingnum mjög flóknar og erfiðar.

að þá aukast möguleikarnir á því að hægt sé að fyrirbyggja innlögn eða leita aðstoðar á stofnun ádur en einkenni geðsjúkdómsins verða allsráðandi. Þegar einkenni sjúkdóma aukast gerist það oft að athafnir hins daglega lífs sitja á hakaman eða riðlast, eins og t.d. það að fara eftir því daglega skipulagi sem við fylgjum yfirleitt án nokkurrar umhugsunar; að þrífa sig, borda, taka til í kringum sig, mæta til vinnu og hitta annað fólk. Iðjuþjálfí sem er í nánum tengslum við skjólstæðing á heimili hins síðarnefnda sér fyrr en aðrir þegar röskun verður á þessum þáttum. Eins og aðstæður eru í dag hvílir þetta hlutverk á aðstandendum og teljum við það rétt og sanngjarnat að dreifa þeiri ábyrgð á fleiri aðila.

Hér að ofan hefur verið reynt að benda á hvernig finna má göngustíga fyrir geðsjúklinga yfir fjallið sem þeir þurfa að klífa á hverjum degi. Á tínum þegar meira virðist rýnt í verð en gæði innan heilbrigðispjónustunnar er

nauðsynlegt að skoða lítillega hvað þjónusta af þessu tagi myndi kosta samfélagið. Við höfum þær upplýsingar frá nágrannalöndum okkar að iðjuþjálfun geðsjúkra í heimahúsum skili sparnaði fyrir samfélagið, m.a. vegna þeirra fyrirbyggjandi þátta sem slíkt fyrirkomulag inniheldur.

Tvö hlutverk

Að lokum viljum við benda á að ofannefnt fyrirkomulag hefur í för með sér miklar breytingar á hefðbundnu sambandi skjólstæðings og meðferðaraðila. Á heimili skjólstæðingsins hefur meðferðaraðilinn tvö hlutverk; hann er að vinna starf sitt en er um leið gestur. Staða skjólstæðingsins er líka önnur – hann er bæði gestgjafi og sjúklingur. Pessi óhefðbundna hlutverkaskipan getur verið mjög vandmeðfarin fyrir báða aðila og því mikilvægt að allir sem að mál-inu koma geri sér grein fyrir þessari nýju hlutverkaskipan. □

Boltaskall skemmir heilann

...tilraunir Gísla, Eiríks og Helga

Knattspyrnumenn sem skalla knöttinn oftar en tíu sinnum í leik hafa lægri greindarvísítolu en aðrir leikmenn. Þetta er niðurstaða rannsóknar við Richmond-háskólanum í Bandaríkjunum. 60 knattspyrnumenn á aldrinum 18-29 ára voru rannsakaðir. Léku þeir allir reglulega fótknattaleik og fékkst þessi niðurstaða með greindarmælingum með jöfnu millibili. Fram kom að þeir sem skalla knöttinn oftar en tíu sinnum í leik ættu mun erfiðara með að einbeita sér. Þeir fengu 103 stig en hinir 112. „Skallamennirnir“ þurfa að leggja harðar að sér til þess að ná sama ár-

angri í námi og þeir sem ekki æfa knattspyrnu. Því er hvatt til þess að notaðir verði léttari knettir í boltanum, sérstaklega meðal barna, og þjálfarar eru hvattir til þess að kenna nemendum sínum að skalla á „éttan“ hátt til þess að draga megi úr hætunni á heilaskemmdum vegna boltaskallsins.

Íslensk samanburðarkönnun leiddi hins vegar í ljós þveröfuga niðurstöðu. Þrír bræður, þeir Gísli, Eiríkur og Helgi, voru fengnar til að skalla boltann alloft. Mjög var vandað til alls undirbúnings. M.a. voru þeir bræður sendir í aefingabúðir á Horn-

ströndum. Niðurstaða þeirra bræðra var samdóma: Engin heilasella varð fyrir hnjasíki. (Vegfarandi benti þeim braðrum hins vegar á þann formgalla á könnuninni að þeir hefðu notað körfubolta sem aldrei væri notaður til þess arna.) Tímaritið Geðhjálp hyggst því leggja fram beiðni til félagsvísendastofnunar Háskóla Íslands um frekari úrvinnslu gagna í samráði við Háskólanum í Richmond.

P.s. Þeir bræður vilja gjarna koma á framfæri þakklæti til hreppsnefndar Hesteyrarhrepps fyrir allan rabarbarann sem þeir hámuðu í sig úti um víðan völl þar vestra.

Vodka og vítisvélar

Moskvu, Reuter.
Rússneskir hermenn í Tsjetsníju seldu tsjetsjenskum uppreisnarmönnum skriðreka og brynvarða bifreið þegar þeir sátu að sumbli með þeim nýlega, að sögn fréttastofunnar Interfax.

Hermennirnir tilheyra rússneskri herdeild í Shali-héraði í austurhluta Tsjetsjnú. Þeir seldu skæruliðum hollum Dzhokhar Dúdajev, leiðtoga tsjetsjenskra aðskilnaðarsinna, víg-vélarnar fyrir jafnvirði 390.000 króna, er því að fréttastofan hafði eftir heimildarmanni í leyniþjónustu rússneska hersins.

Interfax sagði að embættismenn væru að rannsaka málið.

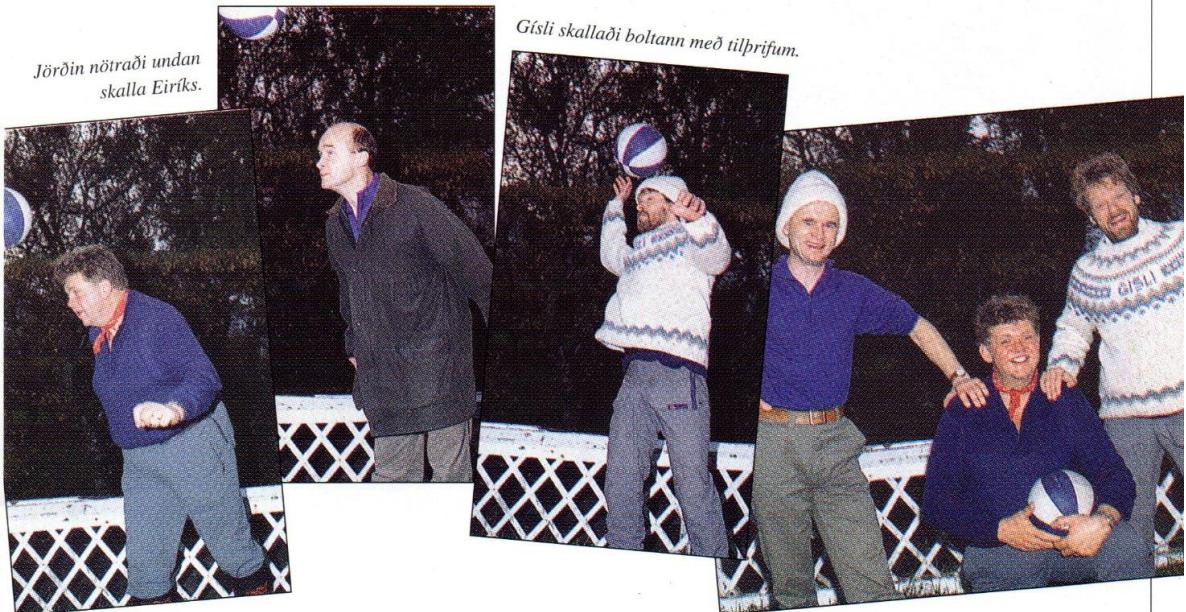
Pizzur og hernaður

ARBRÖL

„Samstarf Bakkbraðra og háskóla í USA“

Helgi átti í verulegum erfiðleikum með að hitta boltann. Tókst þó þegar komið var undir kvöld.

Jörðin nöstraði undan skalla Eiríks.

Jerúalem, Reuter
Ísrelskir herforingjar hafa af því miklar áhyggjur, að farsíminn sé á góðri leið með að eyðileggja báráttuandann í hernum. Nú eru hermenn farnir að hringja heim til sín í tíma og ótíma og hafa sjaldan hugann við hermennskuna.

„Síðasta herkyndning sló öll met. Hver einasti nýliði kom með farsíma að heiman,“ hafði blaðið Yedith Ahronoth eftir einum foringjanna, sem bætti því við að farsíminn gerði menn að ömurlegum stríðsmönnum.

Ísraelskir hermenn mega raunar ekki nota farsímann þegar þeir eru á vakt og var það bannað fyrir rímu ári þegar í ljós kom að hermenn við skyldustörf í Líbanon pöntuðu sér oft pítsu frá Tel Aviv og sóttu hana suður að landarmærunum.

Oxford eða Cambridge

London, Reuter
John Snagge, hinn kunni fréttajúlur brezka ríkisútvapsins BBC, sem sagði fyrstur fréttina um innrásina í Normandí 1944, er láttinn 91 árs að aldrí. Snagge hóf störf hjá brezka útvarpinu 1924. Hann varð frægur í seinna stríði þegar BBC ákvað að pulir þess segðu til nafns svo að fréttasendingum þess yrði ekki ruglað saman við útvarpsáðður Þjóðverja.

Eftir stríðið varð Snagge frægur fyrir fjörugar lýsingar á árlegum kappróðrum háskólanna í Oxford og Cambridge á Thames. Kunnust var lýsing hans 1949, þegar hann tilkynnti: „Oxford er á undan, nei Cambridge er á undan, ég veit ekki hver er á undan – en það er annað hvort Oxford eða Cambridge.“

Ljóð Ágústs Óla Óskarssonar

Ljósmynd: Gísli Th.

Sumarkoman

Á meðan dagarnir
einn og einn
hver á sinn mislita hátt
detta af almanakinu
og marka sín spor
í tilveru mína
stórá og smá
reyni ég
af öllum mætti
að mæta hverri stund
með sól og sumar í augum.

Við annars hjartkæra
sumarkomuna
sakna ég stjarnþartra
tunglskinsnáttá
sem í missiðum feldi
skyjanna
skapa ólysanlegar
stemningar
við undirleik norðurljósa
þinna
vetur kóngur.

Hjartans hörpustrengur

Ég hef að geyma meiri mann
en margir umkring telja
því trúi ég nú og kannski kann
kostgæft spor að velja.

Dísir okkar heilla hjörtun
hörpustrengir óma tit.

Yndisaukið beina björtum
bernskuljóma undurblítt.
Öll nú birtustöfum skörtum
sannleiksástar megin hlýtt.

Að eiga vin sem vermir lund
veitir lífi tilgang betri.
Hver dagur orðinn dýrmæt stund,
dafnar ljós í sálartetri.

Nú er hugur minn hjá þér,
hjartans barnið mitt.
A hvern háttinn takist mér
að halda best um þitt

Í ferð um hjartans hörpustrengi
hef ég ætíð leitað þess
er styður valt mitt vildargengi
varanlega svo endist hress.

„Stöðugleiki“

í lífi íslenskra barna

Því miður náum við hér á landi að eins að sinna um tíunda hluta þess hóps barna sem þarf á geðheilbrigðisþjónustu að halda.

Öryggi og stöðugleiki í lífi barna hefur minnkað til muna samfara atvinnupátttöku beggja foreldra.

Ljósmynd: Gisli Th.

Barna- og ungingageðdeild Landspítalans átti nýlega 25 ára afmæli. Á þeim aldarfjórðungi sem liðinn er frá opnum deildarinnar hefur margt breyst sem snertir þá þjónustu sem deildinni er ætlað að veita.

Fyrst ber að nefna að þekking á geðtruflunum barna hefur aukist mikil að þessu tímabili, samfara auknum rannsóknum í faginu.

Það var til að mynda mikill hvati að rannsóknum á þunglyndi barna þegar farið var að nota svipuð greiningarskilmerki fyrir börn og notuð höfðu verið fyrir fullorðna. Niðurstaða þessara rannsókna segir okkur að þunglyndi hjá börnum sé langtímovandi sem hefur umtalsverð áhrif á aðlögun og gengi einstaklinganna, bæði í æsku og á fullorðinsárum. Jafnvel lítur svo út í dag að þunglyndi á unglingsárum sé langvinnara og erfiðara að meðhöndla en þunglyndi hjá öðrum aldurshópum.

Hvaða þættir í lífi barna trufla sálraæna og félagslega aðlögun þeirra og hvaða þættir virka verndandi fyrir broska barna? Hvorutveggja hefur mikil verið rannsakað undanfarið, að ætla má í kjölfar gifurlegra þjóðfélagsbreytinga á undanförmum þrjátíu árum sem snerta mjög uppedisaðstæður barna.

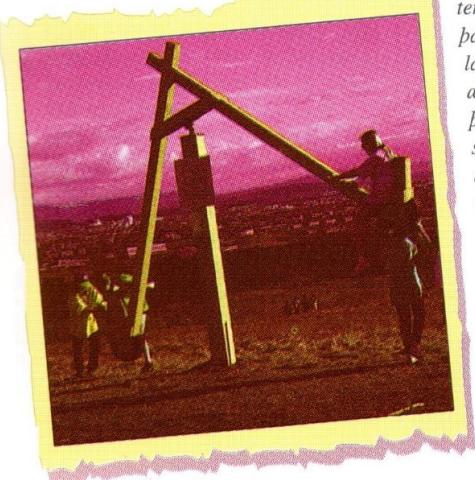
Öryggi og stöðugleiki í lífi barna hefur minnkað til muna samfara atvinnupátttöku beggja foreldra. Íslensk börn búa við minni handleiðslu fullorðinsfólks en börn í nágrannalöndum okkar og er vinnutími foreldra áberandi lengstur hér á landi, sé boríð saman við hin Norðurlöndin.

Ef litið er til þeirra opinberu þjónustukerfa sem ætlað er að taka á vandkvæðum barna, svo sem geðheilbrigðisþjónustunnar, sálfræðiþjónustu skólanna og félagsþjónustunnar, þá er samanburðurinn okkur áfram mjög óhagstæður.

Í ljósi þess að rannsóknir undirbyggja stöðugt þá gamalgrónu trú sem tengir gæfu og gjörvileika manna við upplag og ekki síst atlæti í bernsku, þá er ekki seinna vænna að við horfumst í augu við að börn eiga oftast langtímovanda að etja þegar um geðræn vandamál er að ræða. Ekki er æskilegt að sleppa af þeim henninni nema sýnt þyki að líðan peirra og broskaferill sé í góðum farvegi því afleiðingarnar láta ekki á sér standa sé ekkert að gert. Vinna sem þessi getur þurft að fara fram gegnum öll æskuár barnsins. Meðferðartilboð til barna í heild verða því aldrei talin í fjölda rúma á legudeildum, heldur mun fremur í fjölda þess sérhæfða fagfólks sem getur helgað sig þessari langtímovinnu. Því miður náum við hér á landi að eins að sinna um tíunda hluta þess hóps barna sem þarf á geðheilbrigðisþjónustu að halda.

Það er þjóðhagslega hagkvæmt að fyrirbyggja svo sem unnt er geðrænan og félagslegan vanda fullorðinna einstaklinga og þar hafa barnageðlækningar stórt hlutverk.

Valgerður Baldursdóttir, yfirlæknir barna- og ungingageðdeilda

Ljóð Ágústs Óla Óskarssonar

Ljósmynd: Gisli Th.

Sumarkoman

Á meðan dagarnir
einn og einn
hver á sinn mislita hátt
detta af almanakinu
og marka sín spor
í tilveru mína
stórá og smá
reyni ég
af öllum mætti
að mæta hverri stund
með sól og sumar í augum.

Við annars hjartkæra
sumarkomuna
sakna ég stjarnbjartra
tunglskinsnáttá
sem í missiðum feldi
skyjanna
skapa ólysanlegar
stemningar
við undirleik norðurljósa
þinna
vetur kóngur.

Hjartans hörpustrengur

Ég hef að geyma meiri mann
en margir umkring telja
því trúi ég nú og kannski kann
kostgæft spor að velja.

Dísir okkar heilla hjörtun
hörpustrengir óma tití.
Yndisaukið beina björtum
bernskuljóma undurblítt.
Öll nú birtustöfum skörtum
sannleiksástar megin hlýtt.

Að eiga vin sem vermir lund
veitir lífi tilgang betri.
Hver dagur orðinn dýrmæt stund,
dafnar ljós í sálartetri.

Nú er hugur minn hjá þér,
hjartans barnið mitt.
A hvern háttinn takist mér
að halda best um þitt

Í ferð um hjartans hörpustrengi
hef ég ætíð leitað þess
er styður valt mitt vildargengi
varanlega svo endist hress.

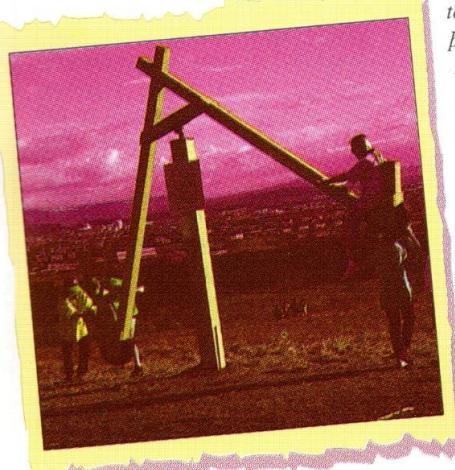
„Stöðugleiki“

í lífi íslenskra barna

Því miður náum við hér á landi að eins að sinna um tíunda hluta þess hóps barna sem þarf á geðheilbrigðisþjónustu að halda.

Öryggi og stöðugleiki í lífi barna hefur minnkað til muna samfara atvinnuháttóku beggja foreldra.

Ljósmynd: Gisli Th.

Barna- og ungingageðdeild Landspítalans átti nýlega 25 ára afmæli. Á þeim aldarfjórðungi sem liðinn er frá opnum deildarinnar hefur margt breyst sem snertir þá þjónustu sem deildinni er ætlað að veita.

Fyrst ber að nefna að þekking á geðtruflunum barna hefur aukist mikið á þessu tímabili, samfara auknum rannsóknum í faginu.

Það var til að mynda mikill hvati að rannsóknum á þunglyndi barna þegar farið var að nota svípuð greiningarskilmerki fyrir börn og notuð höfðu verið fyrir fullorðna. Niðurstaða þessara rannsókna segir okkur að þunglyndi hjá börnum sé langtímovandi sem hefur umtalsverð áhrif á aðlögun og gengi einstaklinganna, bæði í æsku og á fullorðinsárum. Jafnvel lítur svo út í dag að þunglyndi á unglingsárum sé langvinnara og erfiðara að meðhöndla en þunglyndi hjá öðrum aldurshópum.

Hvaða þættir í lífi barna trufla sálraæna og félagslega aðlögun þeirra og hvaða þættir virka verndandi fyrir broska barna? Hvorutveggja hefur mikið verið rannsakað undanfarið, að ætla má í kjölfar gifurlegra þjóðfélagsbreytinga á undanförmum þrjátíu árum sem snerta mjög uppedisaðstæður barna.

Öryggi og stöðugleiki í lífi barna hefur minnkað til muna samfara atvinnuháttóku beggja foreldra. Íslensk börn búa við minni handleiðslu fullorðinsfólks en börn í nágrannalöndum okkar og er vinnutími foreldra áberandi lengstur hér á landi, sé boríð saman við hin Norðurlöndin.

Ef litið er til þeirra opinberu þjónustukerfa sem ætlað er að taka á vandkvæðum barna, svo sem geðheilbrigðisþjónustunnar, sálfræðiþjónustu skólanna og félagsþjónustunnar, þá er samanburðurinn okkur áfram mjög óhagstæður.

Í ljósi þess að rannsóknir undirbyggja stöðugt þá gamalgrónu trú sem tengir gæfu og gjörvileika manna við upplag og ekki síst atlæti í bernsku, þá er ekki seinna vænna að við horfumst í augu við að börn eiga oftast langtímovanda að etja þegar um geðræn vandamál er að ræða. Ekki er æskilegt að sleppa af þeim hendinni nema sýnt þyki að líðan peirra og broskaferill sé í góðum farvegi því afleidningarnar láta ekki á sér standa sé ekkert að gert. Vinna sem þessi getur burft að fara fram gegnum öll æskuár barnsins. Meðferðartilboð til barna í heild verða því aldrei talin í fjölda rúma á legudeildum, heldur mun fremur í fjölda þess sérhæfða fagfólks sem getur helgað sig þessari langtímovinnu. Því miður náum við hér á landi að eins að sinna um tíunda hluta þess hóps barna sem þarf á geðheilbrigðisþjónustu að halda.

Það er þjóðhagslega hagkvæmt að fyrirbyggja svo sem unnt er geðrænan og félagslegan vanda fullorðinna einstaklinga og þar hafa barnageðlækningar stórt hlutverk.

Valgerður Baldursdóttir, yfirlæknir barna- og ungingageðdeilda

Priðja dúfan

Óendanleg leit hennar að friði

Að næturlagi er menn rjúka upp með andfælum, heyra þeir þyt í lofti, þeysing í myrkrinu, æðiskennt flug og ráð-

lausn flóttu. Á vængjunum hennar

svífa allar okkar myrku hugsanir, í ótta hennar titra allar okkar óskir, og þessi ótrúi sendiboði fyrri tíma flytur nú forföður mannkynsins boð um ör-lög okkar. Og eins og fyrir þúsundum ára býður heimur enn þess að einhver

rétti út hönd til hennar og kunngeri að nú hafi hún fengið nóg að reyna.

Ibókinni um upphaf tímans er sagt frá fyrstu og annarri dífunni, sem forfaðirinn Nói sendi út af örkinni til að skyggnast um, þegar flóð-gáttir himins lokuðust og vatnið tók að sjatna. En hefur nokkur sagt frá priðju dífunni og örlögum hennar? Efst á fjallinu Ararat strandaði örkin, hinn mikli bjargvatteyr. Þar um bord var allt það, er af komst úr syndaflóðinu, og er forfaðirinn sá út siglutré ekkert nema vatnsflaum, tómar öldur og gára, sendi hann dífu út, þá fyrstu, til að gá, hvort hvergi undir heiðum himminum væri land að fá. Fyrsta dífan þaut af stað á þöndum vængjum, að sagt var. Hún flaug í austur og vestur, en alls staðar blasti vatn við. Hvergi fann hún blett til að hvílast á, og er að leið fór hún að breytast. Hún sneri því heim til eina fasta staðarins á jörðinni, arkarinnar, og flögárdi í kringum hana, þar sem hún lá á fjallstoppinum, unz Nói rétti höndina út og tók hana um borð. Hann beið í víku og á þeim sjö dögum fél ekki dropi úr lofti og vatnið sjatnaði. Svo tók hann aðra dífu og sendi út til at-hugunar. Dífan flaug burt að morgni og kom aftur að kvöldi, hafði hún þá ólífuðarblað í nefi sér, fyrsta táknum, að nú væri jörð að risa. Þannig vissi Nói að nú voru toppar trjáanna að koma upp úr vatninu og það versta væri afstaðið. Að sjö dögum liðnum sendi hann enn út dífu, þá priðju, til að skyggnast um, og hún flaug út í heiminn. Hún flaug út að morgni og sneri ekki aftur heim að kveldi. Nói beið dag eftir dag, en hún kom ekki aftur. Þá vissi forfaðirinn að jörðin var að losna úr viðjum og vatnið að sjatna. En hann heyrði aldrei neitt um

priðju dífunna og mennirnir ekki heldur, helgisagan um hana komst ekki á kreik fyr en fyrst nú á okkar dögum. En nú verður sagt frá ferðum priðju dífunnar og örlögum. Um morganinn flaug hún út úr hitasvækjunni um borð, þar sem dýrakássan rumdi í myrkrinu allt hvað af tók, hófar og klaufir stóðu hlið við hlið, þar var óskur og gjamm, kvak og blástur allt í einum kör, hún flaug úr þrengslum út í viðáttuna, út myrkrinu út í ljósíð. En er hún hóf sig á vængjum upp í bjart og tært loftið, blandað mildum úða, tók frelsið hana allt í einu í fang sér og hið heillandi viðerni. Lengst niðri blykaði á vötn, skógnar skinu sægrænir, hvít dala-læða lá yfir engjum, áfengan ilm lagði út jörðu. Dökkblár spegladist himinnum þar, tindarnir ljómduð í lit-skruði sólaruppkomu, hafið var rauðt sem blóð, og hitamóðu lagði upp frá blómstrandi jörð. Guðdómlegt var að líta allt þetta vakna af dvala, og hug-fangin leið dífan á þöndum vængjum ofar purpuraglið þessa heims, yfir lönd og höf flaug hún og varð sjálf í draumaleiðslu sinni að svífandi draumi. Eins og Guð sjálfur sá hún nú fyrst allra hina frelsuðu jörð, og það var enginn endir á þeirri sýn. Hún hafði fyrir löngu gleymt Nóa með gráa skeggid í örkinni og til hvers hún var send; Fyrir löngu hafði hún gleymt að snúa aftur heim. Því heimurinn var nú orðinn heimkynni hennar og sjálfur himinnum dvalarstaður. Þannig flaug þriðja dífan, hinn ótrúi sendiboði forföðurins, yfir auðri jörð, áfram, stöðugt lengra, borin af byr eigin hamingju, af unaðarstormi eigin óróa, lengra flaug hún, stöðugt

Smásaga úr bókinni *Ljósastikan*.
Höf. Stefán Zveig, útgefin af
Menningarsjóði, Páll
Porleifsson þýddi.

Kvíðin og vænglúin friðardúf

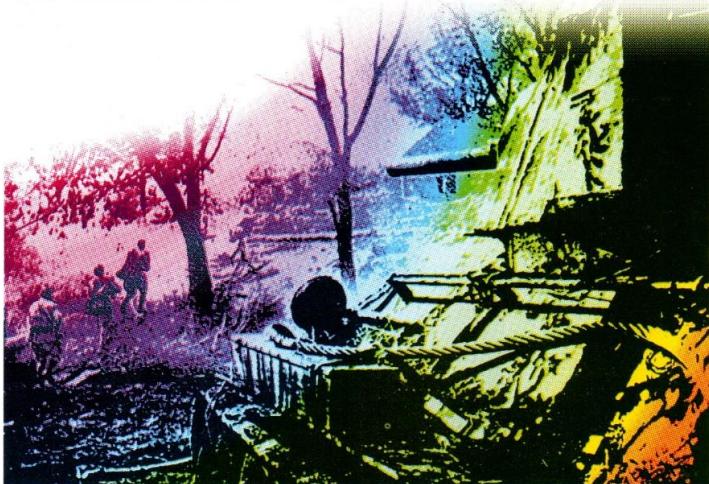

Ljósmynd: Gisli Th.

lengra, unz vængir urðu þungir sem blý og flug dapraðist. Jörðin dró hana til sín með þyngdarafli sínu og að kvöldi annars dags létt hún sig falla loks á kaf í skóg, sem enn var nafnlaus eins og allt annað í árdaga. Hún faldí sig í þéttu laufinu og hvíldi sig eftir flugið um loftið. Greinarnar huldu hana og vindurinn söng hana í svefn; svalt var milli stofnanna á daginn og hlýtt í bóli viðarins um nætur. Brátt gleymdi hún blásandi byr loftsns og lokkandi víðerni þess, græn hvelfing umlukti hana og dagar gengu ótaldir um garð. Það var í skógi í nánd við okkar heim, sem villta dúfan tók sér bústað, en ennþá bjuggu þar engir menn, og í einverunni varð hún er stundir liðu, sjálf að draumi. Í dökkgrænum myrkviði átti hún sér hreiður, og árin liðu, og dauðinn mundi ekki eftir henni, því öll þau dýr, eitt af hverri tegund, sem fædd voru yfirin syndaflóð, geta ekki dáid, og enginn veiðimaður fær grandað þeim. Sýnileg eiga þau sér ból í órannsakanlegum fellingu í klæðum jarðar eins og þessi dúfa í skógarþykkinu. Stundum fengu þau að vísu grun um návist manna, skot heyrðust, sem kváðu við hundrafalt frá einum stað til annars, skógarhögsmenn hjuggu tré, svo undir tók í myrkrinu, léttur hlátur elskenda, sem leituðu einveru til að njótast, hljómaði leyndardómsfullur inn milli runnanna, og börn í berjamó sungu svo skært að heyrðist langt til. Týnda dúfan, samfléttuð laufi og draum, heyrði stundum þessar raddir frá heiminum, en hlustaði á þær óttalaus og hélt sig áfram í myrkviðnum. En svo skeði það á þessum dögum að allur skógurinn tók að drynjá, og þrumur kváðu við, eins og jörðin

væri að rifna í tvennt. Hvínandi, dökk málmstykki fóru um loftið, og þar sem þau félru tættist moldin og hentist í óskopum lengst upp í loftið og trén félru eins og strá. Menn í skartklæðum vörpuðu dauða hver yfir annan, og ógnþrungnar vélar slöngvudu eldi og eimyrju út um allt. Eldingu laust frá jörðu til skýja og þruma kom á eftir. Það var eins og jörð vildi hoppa til himins, eða himinn hendast til jarðar. Dúfan hrökk upp af draumeiðslu sinni. Dauði og eyðilegging var yfir hana komin; svipað og vatnsflöð á sínum tíma kom yfir jörðina, bannig kom eldurinn nú. Í skyndi bandi hún út vængi og flaug upp og hóf leit að öðrum stað til að búa á en í hrynjandi skógi, leit að heimkynni friðarins. Hún hringaði sig upp og flaug yfir heiminn til að finna frið, en hvert sem hún flaug, voru alls staðar þrumur og eldingar af manna völdum, alls staðar strið. Eldur og blóð flutu í striðum straumi um jörðina, syndaflóð var aftur á skollið, og hún flaug hratt yfir löndin í leit að stað til

að hvílast á, til þess að geta fært föðurnum ólíuviðargrein sem tákna en þann stað var hvergi að finna þá, flóð eyðileggingarinnar sté hærra og hærra yfir mannkynið, víðar og víðar létt eldurinn greipar sópa um allar jarðir. Enn hefur hún ekki fengið hvíld né mannkynið frið, og fyr þorir hún ekki að snúa heim til ævarandi hvíldar. Enginn hefur séð þessa villtu, leyndardómsfullu dífu, sem leitar friðar á okkar tímum, þó svífur hún uppi yfir okkur, kvíðin og vænglúin. Aðeins stundum að næturlagi, er menn rjúka upp með andfælum, heyra þeir hyt í lofti, þeysing í myrkrinu, æðiskennt flug og ráðlausan flótta. Á vængjunum hennar svifa allar okkar myrku hugsanir, í ótta hennar titra allar okkar óskir, og þessi ótrúi sendiböði fyrrí tíma flytur nú forföður mannkynsins boð um örloð okkar. Og eins og fyrrí þúsundum ára bíður heimur enn þess að einhver rétti út hönd til hennar og kungeri að nú hafi hún fengið nóg að reyna. □

Ljósmynd: Síðlin út bók

Svarti hundurinn

Þunglyndi Churchills og rætur þess

Við sem höfum trúat lýðræðinu fyrir sannfæringu okkar og heilindum erum oft á báðum áttum vegna þess hvornig það er misnotað af málloðnum og lýðskrumurum.

Matthías Jóhannesson
ritstjóri skrifar.

1. Í stórmerkri bók brezka sálfræðingsins Anthony Storr, Churchill's Black Dog, Kafka's Mice and other Phenomena of the Human Mind, er fjallað um þekktu atgervismenn og andleg vandamál þeirra, þá m. Churchill og Kafka. Það er merkilegt að fylgjast með því hvornig þessi skarpi sálkönnuður færir rök að því að Churchill tókst það í glímunni við Hitler sem raunsærrí stjórmálamönnum hefði mistekizt. Churchill átti einsog Kafka og fleiri merkirmenn við þunglyndi að striða og kallaði það svarta hundinn. Þunglyndi hans þurfti á óvini að halda og þar kom Hitler, sem var einskonar djöfull í mannsmynd, í góðar þarfir. Hann var því eins ákjósanlegur fjandi og Churchill gat frekast hugsað sér, enda naut hann sín aldrei betur en í átkunum við hann og hyski hans.

Churchill var mikill tilfinningamaður og sveiflaðist fram og aftur einsog listamönnum er áskapað, en hugmyndaflug hans átt sé engin takmörk og allra sízt þau sem raunseisimaður hefði gengizt undir – að játa ósigur andspænis ógnarmætti nazismans og viðurkenna vanmátt sinn; þvert á móti gekkst Churchill upp í baráttunni við Hitler og var aldrei vígreifari en þegar verst gegndi. Hann leit ekki við staðreyndum, hlustaði ekki á úrtölur en sveiflaði sverðinu svoað blikaði á það, ekki sízt í myrkri. Hann rak styrjöldina af innblæstri og fimbulkrafti sem hann sótti í rómantískra veröld hugmyndflugsins en í henni átti hann sínar beztu stundir. Og engum datt í hug að þessi eldhugi átti við þunglyndi að striða, sem átti bæði rætur að rekja til

litninganna og vanrækslu foreldranna í æsku hans.

Það virðist sennilegt að Churchill hafi notað ritverk sín sem einskonar vörn gegn þunglyndi en það er al-kunna úr heimsbókmennunum. Hann var aldrei ánaður nema þegar hann hafði nóg fyrir stafni og naut sín á svíðinu og átti það sammerkt með hetjum Hómerskviða og þá líklega einnig Íslendinga sagna. Hann trúði því innst inni að hann væri fæddur til mikilla afreka, enda metnaðurinn takmarkalitill. Þrátt fyrir mörg og marg-vísleg vonbrigði var honum falið þetta hlutverk hálfsjötugum og tókst það að miðla öðrum af smitandi hetjulund sinni.

Hann samdi sína eigin Hómerskviðu

2. Enginn vafi er á því að Kafka lifði af í ritverkum sínum; þangað leitaði hann og þar fann hann vörn fyrir ofnæmi sitt og fælni. Hann boldi illa áleitni umhverfisins og skrifraði sig frá því. En þetta sama umhverfi leitaði samt viðstöðulaust inni verk hans. Sjálfur var hann, einsog einatt er um skáld, búinn til úr sama þela og draumur. Max Brod, vinur hans, hefur sagt frá því að Kafka hafi einhverju sinni vakið föður hans um hánótt og í staðinn fyrir að biðjast afsökunar á ónaðinu lyfti hann annarri hendi og sagði mjúkri sannfærandi rödd: Vinsamlegast lítu á mig einsog draum! Kafka hafði sektartilfinningu þess sem þjáist af þunglyndi sem á rætur í æskuárunum. Hann vissi að hann var sekur um eithvað, en ekki hvað; sem sagt: hann var sekur um að

Að eyða ævinni eins og gapandi þorskar

vera til(!) Faðir hans hafði ýtt undir þessu sektarkennd þegar hann var barn, einsog sjá má af verkum skáldsins. Stein Steinarr sagðist einungis vera til í ljöði sínu, en það er ekki hægt. Storr segir ekkert geti komið í staðinn fyrir lífið, hvorki list né önnur umsvif. En það er hægt að leita skjóls í verkum sínum og lifa þar af ofnæm-*id* og fælnina. Og Kafka lifði af í sínu andlega klaustri. Þar gat hann haldið frá sér utanaðkomandi áreitni. Með tímanum hefði hann líklega getað lif-*að* eðlilegu lífi en hann dó ungr úr berklum og á það reyndi ekki. En Storr telur skáldið hefði getað sæzt við umhverfið; beizlað fælnina. En hvað hefði þá gerst? Þá hefði hann að öllum líkendum ekki getað skrif-*að* þær bækur sem urðu til í þessum afskekktu, skjólögða reit sem var hugur hans sjálfss. Þá hefði Kafka að öllum líkendum orðið einsog fólk er flest.

3. Anthony Storr fjallar um skáldsögur Williams Goldings og segir að hann hefði viljað að rithöfundar skrif-*u*ðu eins ólíkar bækur og þeir gætu. Hann vitnar í þessi orð Goldings: Ég hef alltaf viljað að bækur rithöfunda séu eins ólíkar og hægt er. Þetta minnir á ritverk Sturlu Þórðarsonar. Hann má

helzt ekki hafa skrif-*að* neina Íslendinga sögu vegna þess hvað þær eru ólíkar Íslendingabók Sturlungu. En margt í Íslendinga sögum og auk þess er Hákonar saga Sturlu gjörölk Íslendingabók en samt er vitað að hann skrif-*að* bæði ritin.

Það er nánast einkenni á merkum rithöfnum hvað þeir skrif-*að* ólíkar bækur. Ef enginn vissi eftir þúsund ár hver hefði skrif-*að* Íslandsklukkuna eða Innansveitarkroníku eða Sölkum Völku, þá hefði líklega verið hægt að sanna að sami maður væri a.m.k. ekki höfundur allra þessara ritverka, svo gjörölk sem þau eru.

En það var ekki þetta atriði sem ég staldraði við í kaflanum um Golding og ekki heldur það sem Storr nefnir með svipuðum hætti og Margaret Atwood í sinni miklu skáldsögu, Saga þernunnar: Þegar farið er að líkja manninum við dýr er hann réttdraupur. Svínið í skáldsögu Goldings um flugnahöfðingjann gegnir þessu sama hlutverki. Bókin er þannig tákleg skáldsaga um þá illsku sem býr með manninum og far útrás í gráum leik samkeppni og mannjafnaðar sem leiðir til morðs. En drengirnir í sögunni lifa sig inní dýrslega formúlu haturs og

ógnar. Óargadýrið, maðurinn, urrar á bráðina sem breytist í sebrafolald eða antilópu; þ.e. breytist úr manneskjú í fórnardýr.

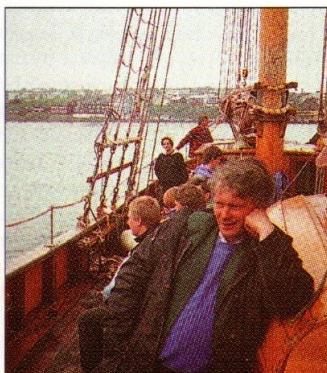
Nei, það voru ekki heldur þessi atriði sem ég staldraði við í greininni heldur það sem Storr vitnar í úr ritverkum Goldings. Hann minnir t.a.m. á þessa setningu í Free Fall þegar nazistinn dr. Halde segir við fórnardýrið, Mountjoy: Þú trúir ekki á neitt nögu mikið til að þjást fyrir það... Og í annarri tilvitnum segir: Ég hef hengt öll kerfi á vegginn einsog röð af gagnslaum höttum. Líklega hefur farið þannig fyrir okkur öllum sem höfum lifað helstefnur sem áttu að bjarga mannkyninu og heimsveldi sem áttu að vera eilif en hafa nú hrunið fyrir augum okkar. Hver trúir lengur á kenningu sem hann varír reiðubúinn að þjást fyrir? Og hver horfir ekki á gagnslausahatta, velkta og slitna, á gömlum snögum í sinni andlegu forstofu? Jafnvel við sem höfum trúað lýðræðinu fyrir sannfæringu okkar og heilindum erum oft á báðum áttum vegna þess hvernig það er misnotað af málloddurum og lýðskrumurum. Hvað þá um hina sem hafa flækzt í net nazismans eða kommúnismans og eytt ævinni í að spríkla þar einsog gapandi þorskar. □

Færeyskaför

Saga af för til frændþjóðar

Við nánari eftirgreßnslan kom í ljós að þetta var auglýsing um ball hjá geðdeildinni í Færeyjum. Eftir handauppréttigar var ákveðið að fara á ballið um kvöldið. Við vorum sem sagt ekki ein í veröldinni. Í Færeyjum var þá geðdeild líka.

Höfundur greinarinnar Friðrik Ágústsson í góðra vina hópi.

Ljósmyndur: Anna Guðrún

Pað var glaðlegur hópur saman kominn í Iðjuþálfun Kleppssítalans þann 7. júní 1996, árla morguns. Það var eftirventing í loftinu því fórinni var heitið til Færeyja. Við sem fórum pessa ferð og vorum búin að undirbúa hana lengi, sáum loks árangur erfiðis okkar. Allt var til reiðu til að leggja af stað. Pinklum og böggum var hlaðið inn í rútu frá Jónataní Pórísyni. Við ætluðum að taka rútuna með til Færeyja, en við ætluðum með Smyrli frá Seyðisfirði og þangað yrði að keyra fyrst.

Tómas Zoëga geðlæknir og Margrét félagsráðgjafi voru mætt til að fylgja okkur úr hlaði og vinkuðu ákaflega þegar rútan lagði af stað. Fram undan var heilsdagsferð til Egilsstaða þar sem við ætluðum að gista.

Við notuðum tækifærið á leiðinni til að skoða Ísland dálítið, staðhætti og náttúru, og Anna Guðrún iðjuþálfí las skelegglega úr íslensku ferðahandbókinni í hljóðnema. Við stoppuðum nokkrum sinnum á leiðinni, en síðla kvölds vorum við loks komin til Egilsstaða þar sem við gisti um í bændagistingu.

Það var góð stemning á Seyðisfirði daginn eftir, Smyrill var kominn og eftir heillanga bið í bílmúni og í tollskoðuninni stigum við um borð í skipið. Mig byrjaði dálítið að svíma þegar ég var kominn um borð og tautaði við sjálfan mig: Hvað, eru orðinn sjóveikur strax?“ Ég hafði tekið inn sjóveikitöflu og skömmu síðar fékk ég sjóveikiplástur hjá fararstjórunum. En þetta leið fljótt hjá og þegar við vöknudum klukkan 5.30 morguninn eftir fann ég að mér hafði ekki liðið

svona vel lengi. Við vorum komin til Þórshafnar.

Þegar við komum á farfuglaheimilið í Þórshöfn klukkan 6 að færeyskum tíma urðum við vör við að þar ríkti gleði og glaumur. Þarna var þá komið skoska landsliðið í fótbalta og áhengendur þeirra, sem hafði unnið Færeyinga 2-0 kvöldið áður. Höfðu þeir setið þarna að miklu sumbli kvöldið áður og voru þeir hálfskratlegir að sjá. Nokkrir þeirra voru í skotapilsum og vakti það kátínu stelpnanna í hópnum. Peir fóru svo þegar líða tók á morguninn eftir mikil- og stórbrotið umstang.

Við fengum okkur kaffi þegar líða tók á morguninn og vorum að átta okkur á tilverunni. Ég hugsaði til þess að senda póstkort til Íslands undir eins. Ég spurði starfsmann á farfuglaheimilinu hvar ég gæti fengið póstkort og benti hann mér á verslun skammt frá. Mér fannst þetta dálítið lunkinn náungi og talaði við hann dönsku. Hann átti síðar eftir að verða mikill vinur okkar.

Síðan var brennt á rútunni niður í bæ. Allt fannst mér fremur nýstálegt þarna í Þórshöfn og tók ég t.d. strax eftir því að hús voru yfirleitt ekki úr steinsteypu eins og heima á Íslandi. Það var föstudagur og við stöðvuðum við skilti sem á stóð „Almennur dansur“. Við nánari eftirgreßnslan kom í ljós að þetta var auglýsing um ball hjá geðdeildinni í Færeyjum. Eftir handauppréttigar var ákveðið að fara á ballið um kvöldið. Við vorum sem sagt ekki ein í veröldinni. Í Færeyjum var þá geðdeild líka.

Seinna um daginn fórum við að skoða Kirkjubæ en þangað var dálítil

keyrsla. Leifar af klaustri frá 12. öld og byggð í kringum það. Að þessu loknu var haldið heim á leið í matinn sem við sáum um sjálf ög var ætlunin að gera það meðan við værum barna.

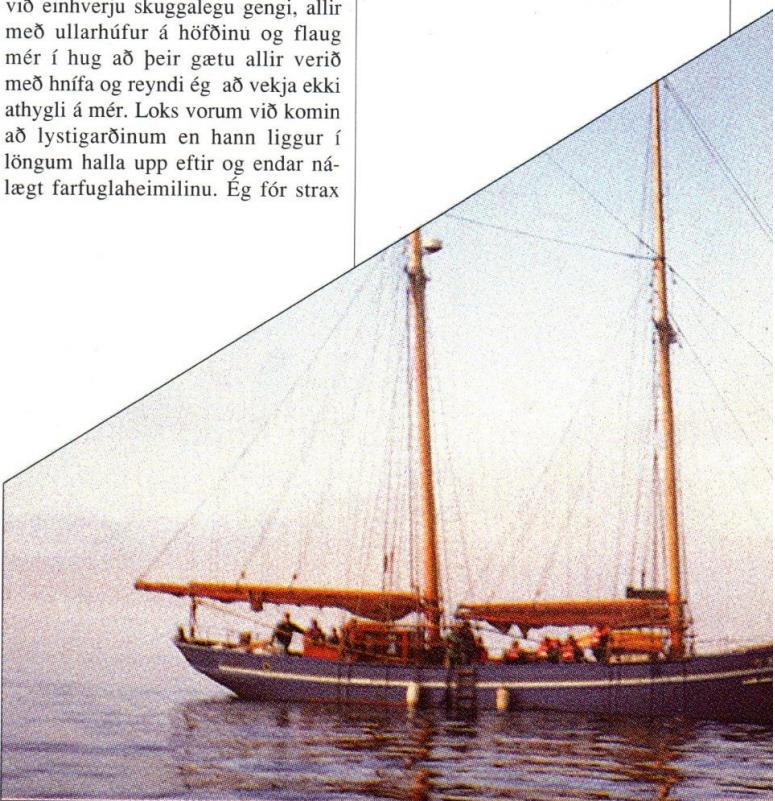
Eftir að við höfðum etið og hvílt okkur dálítið og auðvitað reykt og drukkið kaffi fórum við sem ætluðum á ballið í betri fötin. Anna iðjuþjáfi skartaði sínu fegursta í eldrauði dressi og var þetta fremur fríður hópur þegar allir voru tilbúnir. Ég var með smá kvíða í maganum því ég vissi ekki hvernig þetta yrði. Eftir smá keyrslu renndum við í hlaðið hjá dansstaðnum. Við borguðum okkur inn og vöktum við töluverða athygli þegar við stormuðum inn. Við keyptum okkur eitthvað að drekka í greiðasöлуни og hertókum borð næst svíðinu þar sem hljómsveitin var. Svo byrjaði hljómsveitin að spila gömlu dansana, en ég átti eftir að komast að því að Færeyingar halda mikið upp á gömlu dansana. Gólfíð fylltist skyndilega af eldheitum Færeyingum sem sveifluðu konunum stafna á milli. Við Anna Valdimars brutum ísinn með fyrsta dansinum í okkar hópi. Ég vildi þó fljótlega af gólfini aftur því ég sá hvað ég kunni lítið að dansa miðað við Færeyingana. Ég slapp þó ekki því ég varð að dansa við allar í okkar hópi. Eftir þetta fór ég aðeins út til að reykja og kæla mig. Þegar ég kom inn aftur var hljómsveitin byrjuð að spila rokklög en Færeyingarnir héldu áfram að

dansa gömlu dansana við þau líka. Þegar líða tók á var danspíningin orðin það mikil að við ákváðum nokkur að yfirgefa staðinn og ganga heim. Það var fremur skuggsynt en veðrið var gott og við gengum þetta í rólegheitunum niður í miðba. Þar maettum við einhverju skuggalegu gengi, allir með ullahúfur á höfðinu og flaug mér í hug að þeir gætu allir verið með hniffa og reynði ég að veikja ekki athygli á mér. Loks vorum við komin að lystigarðinum en hann liggar í löngum halla upp eftir og endar nálagt farfuglaheimilinu. Ég fór strax

að sofa þegar ég kom heim eftir að hafa þvegið á mér andlitið, burstað tennurnar og fengið mér gúlsopa af viski.

Hinn annar dagur rann upp, auðvitað með reykingum og setu við kaffiborðið. Síðan morgunmatur. Það var sól úti og eilftíð hlý gola. Sem sagt fyrirtak. Í dag var frjáls tími fram að fimm og rútan ætlaði í bæinn. Síðar um kvöldið ætluðum við svó að fara til Rúnavíkur. Við fórum öll í bæinn og ég var með það í huga að kaupa eitthvað handa mömmu. Ég fór í hverja búðina af annarri og allt fannst mér frekar dýrt því ég var með frekar líttinn gjaldeyri á mér. Loks greip ég glas sem ég svo seinna um kvöldið sá að var franskt. Ég keypti það og ekki meira með það.

Eftir að við höfðum svo farið heim, nært okkur og slappað af, fórum við til Rúnavíkur. Við vorum

Færeyskur víkingur

búin að heyra að það væri háttíð þar. Þegar þangað kom vorum við óratíma að leita að einhverju tívolíð þar, sem búið var að auglýsa. Loks fundum við fáein tjöld. Mér fanst þessi staður einna helst minna á Patreksfjörð, svipaður að stærð og lifði á fiskveiðum. Nafnið á staðnum leiddi til þess að ég fór að hugsa um rúnaföðurinn, Óðin alföður, og datt í hug að ég gæti víst alveg eins sagt að hann væri frá Rúnavík í Færeyjum, eins og ég hafði margort sagt að hann væri frá Patreksfirði. En síðan fórum við á annars ágæta myndlistarsýningu og loks var heldið heim til Þórshafnar. Þar fór ég snemma í háttinn.

Hinn þriðji dagur þarna var hafinn. Það átti að fara til Gogj eða Gjáarinnar sem er lítið þorp, u.p.b. fjögur hundruð ára gömul byggð. Það var sól og blíðskaparveður. Við gerðum mest lítið þarna og héldum aftur til

Þórshafnar. Únni tóku við reykingar og kaffidrykkja en á morgun var ætlunin að fara til Vestmanna.

Hinn fjórði dagur og við ætluðum til Vestmannabæjar að skoða Vestmannabjörðin sem þar eru nálægt. Til Vestmanna var tölverð keyrsla. Úti var fínt veður, sól og blíða, og við lögðum af stað upp úr hádegini.

Þegar þangað var komið tók við tölverð bið við höfnina í Vestmanna því við ætluðum með báti til Vestmannabjarga. Loks birtist vígreifur færeyskur víkingur, glaðlegur og sterklegur með skegg. Þetta var skipstjórin. Við fórum á tveimur bátum. Ekki fannst mér nógur gott í sjóinn því oldurnar voru á tímabili nokkuð háar. Þegar við komum til Vestmannabjarga var sight inn í víkur og voga í bjarginu. Mig sundlaði af hæð bjargsins þegar ég horfði beint upp. Í þessari ferð vorum við u.p.b. tvö tíma. Geta má þess að við vorum öll í björgunarvestum. Þegar til hafnar var komið á ný útbjó hinn færeyski víkingur handa okkur kaffi og sagði okkur færeyskan brandara sem átti að gerast á Íslandi.

Við héldum svo heim og kvöldið leið einhvern veginn og sumir horfðu á Austan Eden í færeyska sjónvarpinu.

Hinn fimmti dagur var hafinn og veðrið var enn já gott. Öllum virtist líða vel og skemmta sér hið besta. Við fórum niður í bæ og ráfuðum um tíma um miðbæ Þórshafnar. Seinna um daginn ætluðum við síðan í ferð með eins konar aldamótaskipi, gömlu þilfarsskipi með seglum sem het Norðurlýsið. Ekki yrði þó hægt að nota seglin því það var blankalogn. Sú ferð gekk vel og öllum þótt voða gaman. Við fórum af skipinu á leiðinni, með hraðbát inn í sjávarhella. Síðan var sight heim á leið. Fram undan var síðasta nótin í Færeyjum.

Hinn sjötti dagur var hafinn og fram undan var ferð heim til Íslands.

Ferðin með Smyrli gekk vel og ekki man ég eftir neinu sérstöku sem er í frásögur færandi.

Pegar Smyrill lagði upp að bryggjunní á Seyðisfirði var blíðskaparveður. Hinn sjöundi dagur að morgni var hafinn heima á Íslandi

Í tollskoðuninni spurði maður í útlendingaeftrlitinu mig á ensku hvaðan ég væri en ég benti honum vin-samlegast á það. Eftir langa bið fengum við loks rótuna og brennt var norður á Akureyri. Á leiðinni virti ég fyrir mér náttúru landsins og hafði mér aldrei þótt hún fugurri en einmitt nú. Komin var dálítill breyta í mannskapinn og höfðu sumir ailt á hornum sér. Ég nefni engin nöfn. Við áðum um nóttna á Svalbarði nálægt Akureyri.

Daginn eftir eyddum við tölverðum tíma á Akureyri og fengum okkur hamborgara í Kjarnaskógi. Mánaðardagurinn var 16. júní. Eftir var síðasti áfangi ferðarinnar, keyrslan heim til Reykjavíkur.

Það er víst óhætt að fullyrða að það var feginn mannskapur sem kom í bæinn um kvöldið. Langt ferðalag var að baki og nú tók aðeins við hvíldin heima.

Jæja, þá er lokið þessari ferðasögu minni til Færeyja og vona ég að ykkur hafi líkað hún. Að síðustu er bara að setja endapunkt og bið ég ykkur vel að lifa. □

Friðrik Ágústsson

Ljósmynd Gísli Theodórsson
Listræn myndútfærsla Kristinn Gunnarsson

Dagur vonar

Það eru takmörk fyrir því hvað jafnvel besta fólk getur dugað

Gáman að fá viðbrögð við því hvort við gætum komið upp svona öryggisneti þar sem fólk er með nokkur símanúmer eða heimilisföng þar sem einhver vill hlusta, ráðleggja, sýna samúð sína í verki, allt þetta sem er svo ótrúlega mikilvægt á erfiðum stundum lífsins. Allt þetta sem hefur verið okkur, aðstandendum geðsjúkra, svo ótrúlega fjarri.

10. okt. '95 var einn þeirra daga sem við aðstandendur geðsjúkra eignum líklega eftir að minnast lengi. Þá var í fyrra skipti gert eithvæð til þess að minnast þessa dags sem er alþjóðlegur dagur helgaður geðsjúkdómu. Þá sem þetta eru sjúkdómar sem ekki hefur enn fundist skýring á, og herja enn með miklum þunga meðal þjóðanna, bjóst ég og fleiri við umfjöllun í fjölmíðlum, fræðslu, upplýsingum, var í stuttu máli hin vonbesta. Nei, ó, nei – Ríkissjónvarpið eyddi tæpri mínumtu til að segja frá deginum en meira en klukkutíma þetta sama kvöld í knattspyrnu.

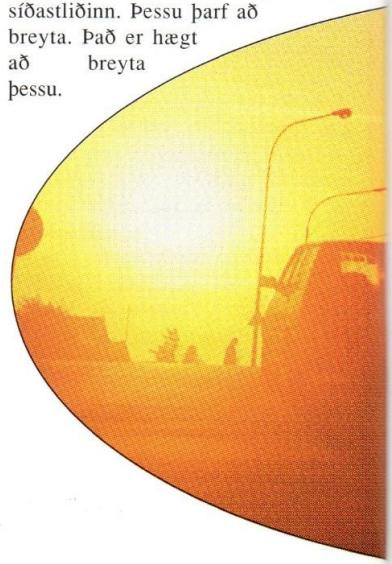
Er það furða þótt aðstandendur sjúkra leggi árar í bát og segi sem svo: „Hér er ekkert að gera.“? Kærus endur, sú er ekki raunin. Það er allt að vinna. Petta er óþlegður akur og því þungt fyrir fæti en hvernig er ekki líka sjúkdómsok ástvina okkar? Ég hef já tröllatru að taki sérmeintuðu heilbrigðisstéttirnar saman höndum við okkur aðstandendur getum við lyft grettistaki. Sjúklingarnir geta ekki sjálfrir beitt sér, það aðgreinir þá frá flestum öðrum sjúklingum nema vangefnum sem eiga – Guði sé lof – öflugt stuðningsmannalið.

Geðsjúkdómar eru þeir sem fólk er hrætt við. Oft staifar það af vanþekkingu, oft af gömlum fordómu. Nú á okkar tínum er ekkert sem réttlætir það að samfélagið hafni geðsjúkum á sama hátt og samfélög miðalda höfnuðu holdsveikum. Flestir geðsjúkir sem ég þekki eru mjög næmir. Þeir eru margir ofurnæmir á viðbrögð fólkis og hluti sjúkdómsins er auðvitað oft að þeir oftúlka atburði og svör. Þeir eru því berskjálðaðir

fyrir höfnun. Þar eð sjúkdómar af þessu tagi eru ófínir sjúkdómar sem bækla hugsanagang viðkomandi gefast aðstandendur oft upp á umönnun og heimsóknum. Eftir situr sjúklingurinn enn innilokaðri í einmanaleik og kvöl.

Ég er viss um að væri freðsla fyrir aðstandendur aðgengilegri og umræðan uppi á borði, eins og t.d. um hjartasjúkdóma, krabbamein o.fl. vähesti okkar, myndu viðhorfin breyst. Það er erfitt að vera aðstandandi geðsjúks manns en byrðar hans eru nógu þungar fyrir þótt hann þurfi ekki að mæta höfnun og fordómu innan eigin fjölskyldu. Ég hef ekki enn haldbærar tölur um tíma eða dálkafjölda í umfjöllun fjölmíðla um þessa sjúkdóma. Mig grunar að þar sé hlutfallið álfska hagstatt og 15. okt. síðastliðinn. Þessu þarf að breyta. Það er hægt að breyta þessu.

Erna Arngrímsdóttir skrifar

Í þætti í Ríkissjónvarpinu 3. jan. sl. um geðklofasjúkling kom sjúklingsurinn fyrir í svörum og fasi „eins og heilbrigður maður“. Svona þættir eru e.t.v. hálft hænufet í akurlendi þeirra fordóma og vanþekkingar sem við höfum þurft að plægja okkur í gegnum. Kemst þótt hægt fari, sagði gamla fólkid.

Eitt af því sem er dragbítur á allt varðandi þessa sjúkdóma er að þá duga hvorki línuhuðall né segulómssjá. Hér dugar bara fólk. Vel menntað en umfram allt skilningsríkt fólk, fullt af mannúð. Ég er ein þeirra sem vita hve það er erfitt og niðurdrepandi að fá fast við svona sjúka einstaklinga. Það eru takmörk fyrir því hvað jafnvel besta fólk getur dugað. Vandi þessara sjúklinga er ekki sjúkir líkamshlutar sem hægt er að skerra burr eða lappa upp á. Bati, ef hann finnst, kemur oft ekki í ljós fyrr en eftir langan tíma. Hjúkrunarfólk verður að brynja sig með mörgum tonnum af þolinmæði og öllum góðum eiginleikum til þess að hafa einhverja von um að geta hjálpað þessum sjúklingum. Það eru í stuttu máli oft gerðar ómannlegar kröfur til þessa hjúkrunarfólks, meðal annars vegna þess hve aðstandendur vita lítið um sjúkdómsferlið, lyfin og

Í Bretlandi hefur verið öryggisnet fyrir þetta oft og tíðum hrjáða fólk. Ég segi hrjáða því aldrei veit maður hvenær höggið ríður.

hliðarverkanir þeirra o.fl. o.fl.

Við þurfum peninga, athygli, rannsóknir. Meðan staðfest er að sumir geðsjúkdómar stafa að einhverji leytí af erfðum þurfum við rannsóknir á því. Hér á landi eru stundaðar umfangsmiklar rannsóknir á hjartasjúkdónum sem hafa komið þeim sjúklingum til góða. Af hverju skoðum við þá ekki sjúkdóm sem leggst með heljarþunga á ungt fólk og gerir það ófært um að sjá sér farborða alla ævi?

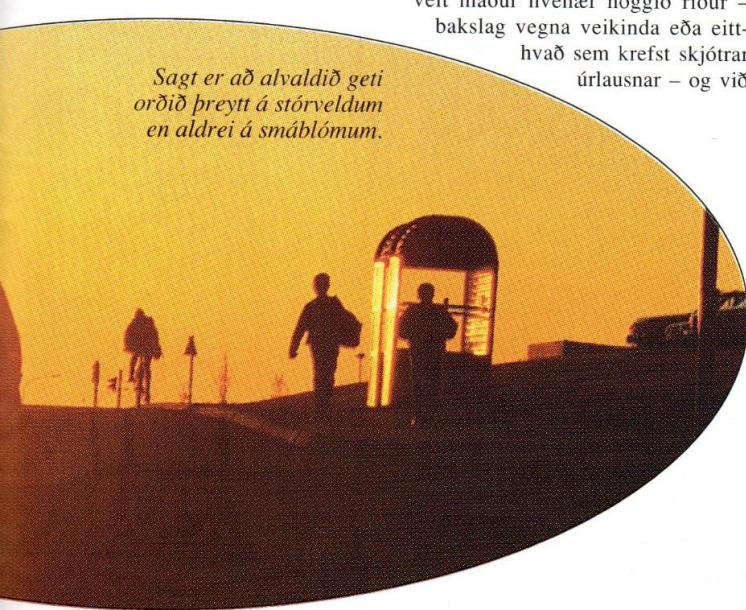
Í síðasta tbl. Geðhjálpar las ég at-hyglisverða grein eftir læknii sem minnist á vanda aðstandenda. Í Bretlandi, og e.t.v. viðar, hefur verið öryggisnet fyrir þetta oft og tíðum hrjáða fólk. Ég segi hrjáða því aldrei veit maður hvenær höggið ríður – bakslag vegna veikinda eða eitt-hvað sem krefst skjótrar úrlausnar – og við

Sagt er að alvaldið geti orðið breytt á stórveldum en aldrei á smáblómum. Í Snorra-Eddu er sagt frá fjötinum Gleipni sem var búinn til úr: skeggi konunnar, dyn kattarins, rótum bjargsins, sinum bjarnarins, anda fisksins og hráka fuglsins, p.e.a.s. því sem ekki er til. Og þó – hann var sléttur og háll og sterkr eins og silki. Oft hugsa ég, þegar ég er alveg uppgefin og get einfaldlega ekki meira: „Þú ert nú ekki til stórræðanna núna, kelli mínn.“ Þá dettur mér í hug þessi sterki fjötur úr engu sem ekki er hægt að snerta eða benda á og hugsa um hve Snorri var snjall að benda okkur á styrkinn sem býr innra með okkur og við verðum að rækta til þess að vera fær um að hjálpa þessum sjúku ástvinum okkur. Jafnframt er Gleipnir mér tákna um fordómana sem tröllriða því miður enn samfélagini. En fjötur mun bressta í þeim efnunum. □

göngum þá á vegg hroka og skilningslysis í kerfinu. Persónulega er ég ekki að kvarta því börnin míni hafa hvergi sparað sig til þess að léttá bróður sínum lifið og stutt mig með ráðum og dáð. Ekki eru allir svo vel settir. Það er því spurning sem væri gaman að fá viðbrögð við hvort við gætum komið upp svona öryggisneti þar sem fólk er með nokkur símanúmer eða heimilisföng þar sem einhver vill hlusta, ráðleggja, sýna samúð sína í verki, allt þetta sem er svo ótrúlega mikilvægt á erfiðum stundum lífsins. Allt þetta sem hefur verið okkur, aðstandendum geðsjúkra, svo ótrúlega fjarri.

Helga Bjarnadóttir, langamma míni, var nett og smávaxin kona. Hún varð ung ekkja með áttá lítil börn á síðasta áratug 19. aldarinnar. Þetta voru hafis- og hörmungaár. Hún missti líka alla sjö syni sína áður en hún sjálf dó, tæplega sextug. Aldrei æðraðist hún, aldrei spurði hún alvaldið um þetta líf sem nú væri líklega nefnt sorgarlíff. Hvaðan kom henni styrkur? Ég veit það ekki en allir tala um hana af virðingu og aðdáun. Ef til vill kom hann með þeiri vissu að hún var að miðla sönnum lífsgildum alla ævi.

Sagt er að alvaldið geti orðið breytt á stórveldum en aldrei á smáblómum. Í Snorra-Eddu er sagt frá fjötinum Gleipni sem var búinn til úr: skeggi konunnar, dyn kattarins, rótum bjargsins, sinum bjarnarins, anda fisksins og hráka fuglsins, p.e.a.s. því sem ekki er til. Og þó – hann var sléttur og háll og sterkr eins og silki. Oft hugsa ég, þegar ég er alveg uppgefin og get einfaldlega ekki meira: „Þú ert nú ekki til stórræðanna núna, kelli mínn.“ Þá dettur mér í hug þessi sterki fjötur úr engu sem ekki er hægt að snerta eða benda á og hugsa um hve Snorri var snjall að benda okkur á styrkinn sem býr innra með okkur og við verðum að rækta til þess að vera fær um að hjálpa þessum sjúku ástvinum okkur. Jafnframt er Gleipnir mér tákna um fordómana sem tröllriða því miður enn samfélagini. En fjötur mun bressta í þeim efnunum. □

Góði dátinn Svejk

Svejk hjá réttarlæknunum

Í Prag bjuggu tvær kátar ekkjur, gluggahross hin mestu. Einu sinni náðu þær í tíraðan lírukassaspilara og nauðguðu honum. Fimm dögum seinna dó lírukassaspilarinn og gálnar voru meira að segja svo ósvífnar að fylgja honum til grafar.

Þetta kalla ég nú kynferðislegan öfugsnúð.

(Úr sagnabanka Svejks)

Úr bókinni *Góði dátinn Svejk* eftir Jaroslav Hasek, útgáfum af bókaútgáfunni Suðra, í þýðingu Karls Ísfelds.

Á sérfræðingadeildinni, sem átti að dæma um það að hve miklu leyti Svejk væri ábyrgur gerða sinna, voru alvörugefnir menn, sem hver um sig mynduðu sér skoðanir sem fóru í bága við skoðanir hinna tveggja. Þeir höfðu lært í þrem mismundini skólum og voru fulltrúar sinnar sálfraðikennингarinnar hver. En þar sem þeir urðu nú allir á einu mál um Svejk, þá er aðeins hægt að skýra það á þann eina hátt að andlegt ástand Svejks hafi ekki getað valdið neinum deilum. Þegar Svejk kom inn í salinn þar sem rannsóknin átti að fara fram, rak hann augun í mynd af einvaldi Austurríkis á veggnum og hrópaði: – Herrar mínr! Lifi Franz Jósef I. Málið lá ljóst fyrir. Svo komu spurningarnar: – Er radíum þyngra en blý? – Afsakið, herrar mínr, en ég hef ekki viktað það, svaraði Svejk með sínu góðlátlega brosi. – Haldið þér að heimurinn farist? – Ég yrði nú að sjá það fyrst, svaraði Svejk, – en ég held að það verði ekki á morgun. – Gætuð þér reiknað út þverlínú jarðarinnar? – Það er ég hræddur um að ég gæti ekki. En nú langar mig til þess að leggja eina gátu fyrir ykkur, herrar mínr. Við höfum þriggja hæða hús, það eru átta gluggar á hverri hæð. Á þakinu eru tveir kvistir og tveir reykþáfar. Á hverri hæð eru tveir leigendur. Og nú, herrar mínr, hvaða ár dó amma dyravarðarins? Læknarnir horfðu þýðingarmiklu augnaráði hver á annan. Einn þeirra varpaði fram þessari spurningu; – Vitið þér, hvar dýpið er mest í Kyrrahafinu? – Nei, það veit ég ekki. En ég er viss um, að það er dýpra en Moldá við Vysehradklettinn. Formaður nefndarinnar

spurði stuttaralega. – Er þetta ekki nóg? En einn nefndarmanna varpaði fram þessari spurningu. – Hvað er 12897 sinnum 13863? – 729, svaraði Svejk, án þess að depla augunum. – Ég held að þetta sé nóg, sagði formaður nefndarinnar. – Þér megið fara burtu með ákærða. – Pakka yður fyrir, herrar mínr, sagði Svejk kurteislega. – Mér finnst þetta líka alveg nóg. Þegar Svejk var farinn urðu sérfræðingarnir sammála um að Svejk væri hálfbjáni. Í skýrslu nefndarinnar til rannsóknardómars stóð meðal annars: „Undirritaðir réttarlæknar lýsa hér með yfir, að Jósef Svejk er fullkominn fábjáni og umskiptingur, þar sem hann meðal annars hefir látið orð

falla eins og þessi: „Lifi Franz Jósef keisari.“ Undirrituð sérfræðinganeftnd stingur því upp á eftirfarandi: 1. Að hætt sé við sakamálarannsókn á téðum Svejk og 2. Að Jósef Svejk sé sendur á geðveikrahæli til þess að rannsaka, hvort ekki sé hættulegt að láta hann ganga lausan.“ Á meðan skýrsla þessi var samin, reddi Svejk við samfanga sína. – Það var lítið gert úr Ferdinand í dag. Ekki á hann minnst. Aftur á móti fórum við að ráða gátur. Þegar okkur fór að leiðast, sögðum við hver öðrum, að þetta væri nóg og hver fór til sín. – Ég treysti engum, sagði litli maðurinn, sem átti landareignina, sem beinagrindin fannst á. – Þetta eru allt þjófar og bófar. – Þjófar og bófar verða líka að vera, sagði Svejk, um leið og hann hallaði sér á hálmdynuna. – Ef allir meintu allt vel, þá færur menn bráðlega að drepa hver annan.

Svejk fleygt út úr geðveikrahælinu

Þegar Svejk síðar meir lýsti ævi sinni á geðveikrahælinu fór hann mjög fögrum orðum um vistina þar: – Ég veit sannarlega ekki af hverju vitfir-

ingarnir eru reiðir yfir að vera þar. Maður fær að skrifða allsber um gólf-ið, ýlfra eins og sjakali, og bíta hvern sem maður vill. Ef maður leyfði sér annað eins úti á götu yrði fólk standandi hissa og hrópaði á löggregluna, en þarna þykir þetta sjálfsagt. Það er allt svo frjálslegt þar, að engan lýðræðis-sinna hefur nokkru sinni dreymt um annað eins frelsi. Þar getur maður þóst vera drottinn sjálfur eða María mey, páfinn eða Englandskonungur, Austurríkskeisar eða hinn heilagi Wenzel, enda þótt síðastnefndi hafi stöðugt legið bundinn nakinn á bekk og verið geymdur í eins manns klefa, svo að heilagleikinn smitaði ekki út frá sér. Þar var líka maður, sem þóttist vera erkibiskup, en hann gerði ekki annað en eta og auk þess ofurlit-ið annað, í frómleika frásagt, þið skiljið, sem kunní að ríma. En það tók enginn til þess. Þar var líka annar maður, sem þóttist vera heilagur Cirilius og Methodius, til þess að fá tvöfaldan matarskammt. Enn var þar maður, sem þóttist vera kasóléttur og bauð öllum viðstöddum til skírnar-veislu með pomp og pragt. Þar voru margir taflmenn, stjórnálamenn, fiskimenn, frímerkjasafrnarar, myndasmiðir og málarar, allt fyrsta flokks vitfiringar. Einn lá alltaf í óðsmannsskyrtu, svo að hann gæti ekki reiknað út hvenær dómsdagur væri. Þar hitti ég líka nokkra prófessora. Einn þeirra elti mig alltaf og fullyrti, að Sígaunar væru upplunnið í Riesengebirge og annar upplýsti það, að innan í jarðkringlunni væri annar hnöttur og væri sá miklu stærri en hinn ytri. Þetta voru hálerðir menn og spekingar að viti. Hver maður mátti segja það, sem honum bjó í brjósti, alveg eins og á þingi. Einu sinni sögðu þeir hver öðrum ævintýri og fóru að slást út af ævintýraprinsessuni. Sá æstasti var maður, sem þóttist vera 6. bindi af alfræðiorðabók, og bað þá í guðsbænum að fletta upp orðinu „saumakoná“, því að annars væri hann glat-aður maður. Hann varð ekki rólegur, fyrr en búið var að setja hann í óðsmannsskyrtuna. Þá var hann ánægður, því að nú sagðist hann vera kominn í bókbandspressuna. Yfirlítt lifði

maður eins og blómi í egg. Maður gat öskrað, ýlfrað, grát-ið, sungið, kumrað, stunið, hoppað á öðrum fæti og klifrað upp í veggina. Enginn kom og sagði: – Þetta megið þér ekki gera, það sómir sér ekki, herra minn! Satt er það að vísu, að þarna voru brjálaðir menn, sem voru mjög stilltir. Þannig var þar hámenntaður uppfinningsamaður, sem alltaf borði úr nefnu á sér og sagði: Ég er rétt búinn að finna upp rafurmagnið. Það var eins og ég segi, sérlega viðkunnanlegur staður, og þessir tveir dagar, sem ég bjó á vitfirringahælinu, eru yndislegustu stundirnar sem ég hef lifað.

Jafnvel þær móttökur, sem biðu Svejks á vitfirringahælinu, fóru fram úr öllum vonum hans. Fyrst var hann klæddur úr hverri spjör, svo var honum fenginn kvöldslöppur; því næst var hann leiddur í bað, meðan ein af hjúkrunarkonum skemmti honum með því að segja honum sögur af gyðingum. Í baðklefanum var honum stungið ofan í ker með volgu vatni, svo var hann dreginn upp og settur undir kalt steypibað. Þetta var endurtekið þrisvar sinnum og hann því næst spurður, hvernig honum geðjaðist að þessu. Svejk sagði að þetta væri miklu betra en í baðstaðnum við Karlsbrúna, og að sér þætti ákaflega gaman að baða sig. – Ef þið vilduð nú líka klippa af mér neglurnar og hárið, þá vantaði ekkert á, að ég væri fullkomlega hamingjusamur, bætti hann við og brosti af velliðan. Þessi ósk var líka uppfyllt, og þegar búið var að nudda hann allan með svampi, var hann sveipaður laki og borinn í rúm á 1. deild, þar sem breitt var ofan á hann brekán, og hann beðinn að fara að sofa. Svejk viknar enn í dag, þegar hann minnist þessarar stundar og segir: – Hugsið ykkur! Ég var bokstaflega borinn í rúmið. Á þeirri stund var ég fullkomlega hamingjusamur. Og hann sofnaði líka fljótt. Svo var hann vakinn og sett mjólkurkrukka og kringla fyrir hann. Kringlan var brotin í smámosla. Annar hjúkrunamaður hélt höndunum á Svejk meðan hinn tók bitana, dýfði þeim í mjólkina og stakk þeim upp í Svejk, eins og þegar verið er að mata aligæs. Svo

Kynferðislegur öfugsnúður kvenna

sofnaði hann aftur og var vakinn á ný, og leiddur inn á lækningastofuna, þar sem Svejk stóð berstrípaður frammi fyrir tveim læknum. – Gangið fimm skref aftur á bak og fimm skref áfram, sagði annar læknirinn. Svejk gekk tíu skref. – Ég sagði yður að ganga fimm skref, sagði læknirinn með þjósti. – O, ég hef nú aldrei sporlatur verið, sagði Svejk. Því næst skipuðu þeir Svejk að setjast á stól og slógu á hnén á honum. Annar læknirinn sagði, að viðbrögðin væru í ágætu lagi, en hinn hrísti bara höfuðið og fór sjálfur að slá á hnén á Svejk, en sá fyrri reif upp augnalokin á Svejk og fór að rannsaka í honum augun. Því næst gengu þeir að borðinu og fóru að tala saman á latínu. – Heyrið mig! Kunnið þér að syngja? spurði annar læknirinn. – Viljið þér syngja fyrir okkur? – Með ánægju, sagði Svejk. – Að vísu hefi ég hvorki söngrödd né söngeyra, en ég skal gera það fyrir ykkur, fyrst þið biðjið mig um það. Svo fór hann að syngja „Munkurinn í Emaus.“ – Svo kann ég nú ekki meir af þessu kvaði. Ég kann líka fyrstu vísuna í kvaðinu „Hvar er heimkynni mitt?“ Auk þess kann ég veraldleg vers, eins og „Dvel hjá oss, herra!“ og andleg ljóð, eins og „Þig vil ég

kyssa, Þrúða míń!“ Læknarnir litu hver á annan og lögðu síðan fyrir Svejk svofellda spurningu: – Hefur andlegt ástand yðar nokkru sinni verið rannsakað fyrir? – Í hernum, svaraði Svejk hröðugur. – Herlæknarnir gáfu mér vottorð upp að ég væri ólæknandi hálfbjáni. – Ég held, að þér séuð skrópagemlingur, sagði annar læknirinn við Svejk. – Ég, herrar mínr! Nei, ég er ekki að skrópa, svaraði Svejk. – Ég er raunverulegur hálfviti. Pið getið spurt að því bæði í Budejovice og í Karlín. Eldri læknirinn gafst upp og sagði við hjúkrunarmennina, um leið og hann benti á Sveik: – Fáið þessum manni fótin og farið með hann á þriðju deild á fyrstu hæð. Komið svo með skjölín hans upp í skrifstofuna og segið þeim að afgreiða manniinn í flíty, svo að við eignum hann ekki lengur yfir höfði okkar. Læknarnir horfðu lítlsvirðingaraugum á Svejk sem gekk aftur á bak til dyranna og hneigði sig djúpt. Þegar annar umsjónarmaðurinn spurði hann hvers vegna hann væri með þessi heimskupör, sagði hann: – Af því ég er strípaður og vil ekki vera dónalegur við þessa herramenn. Frá þeiri stundu, er hjúkrunarmennirnir höfðu fengið skipun um að fá Svejk

fötin hans, sýndu þeir honum enga umönnun meir. Þeir skipuðu honum að klæða sig og annar þeirra fylgdi honum á þriðju deild, þar sem hann fékk að dúsa í two daga, meðan verið var að fara gegnum málsskjölin. Læknarnir gáfu þá yfirlýsingu, að hann væri að skrópa, og hann var rekinn burt, án þess að fá miðdegismat. Svejk fullyrti, að þeir hefðu ekki leyfi til að reka neinn af geðveikrahæli, án þess að hann fengi miðdegismat fyrst. En dyrvörðurinn kallaði löggregluþjóni til aðstoðar og hann fór með Svejk á Salmegötu.

– Það er ekki við lambið að leika sér, þegar þessi fjandi kemur yfir mann, sagði Svejk. – Þó tekur fyrst í hnúkana, þegar kvenfólkid verður altekid af þessu. Í Prag bjuggu fyrir fáeinum árum tvær kátar ekkjur, gluggahross hin mestu, og hétu Mourek og Sousek. Og einu sinni, þegar kirsüberin voru þroskuð í trjágöngunum við Rostok, náðu þær eitt kvöldið í trúðan lírukassaspilara, drógu hann inn í Rostoklundinn og nauðguðu honum þar. Og hvad haldið þið, að þær hafi tekið sér fyrri hendur næst? á Ziskov var prfessor, Axamit að nafni, sem alltaf var að leita að fornmannagröfum, og fáeinars slíkar grafar var hann búinn að tæma. Þær fóru með lírukassaspilarann að einni gröfinni og misþyrmdu honum þar. Og Axamit prfessor kom morguninn eftr og sér eitthvað liggja í gröfinni. Nú fór að lyftast brúnin á mínum góða Axamit, en þetta var þá bara lírukassaspilarinn, sem kátu ekkjurnar höfðu misþyrmt. Fimm dögum seinna dó lírukassaspilarinn og gálurnar voru meira að segja svo ósvífnar að fylgja honum til grafar. Þetta kalla ég nú kynferðislegan öfugsnúð. □

Jaroslav Hasek dó 3. janúar 1923, fertugur að aldri, og lauk aldrei við söguna af góða dátanum Svejk.

Nýr framkvæmdastjóri

Um síðustu áramót var Ingólfur H. Ingólfsson ráðinn til starfa sem nýr framkvæmdastjóri Geðhjálpar. Var hann valinn úr hópi hæfра umsækjenda. Félagið hafði verið án starfsmanns um nokkurt skeið og stóð það því fyrir þrifum. Á fyrstu árum Geðhjálpar byggðist starfsemin á sjálfboðaliðastarf. Fljóttlega urðu verkefnin svo mörg að nauðsynlegt var að ráða starfsmann til að hægt væri að vinna að markmiðum félagsins eins og þau eru skilgreind í lögum Geðhjálpar. Eftir að fyrverandi framkvæmdastjóri léti af störfum kom rækilega í ljós að félagið gæti ekki starfað áfram í óbreyttri mynd án starfsmanns. Starfsemin var í lágmarki og stjórnin fann fyrir áhuga félagsmanna að efla félagið, enda er þörfin mikil. Þess vegna hefur verið unnið að því að tryggja félaginu rekstrargrundvöll þar sem gert væri ráð fyrir framkvæmdastjóra í fullu starfi. Eins

og félagsmenn vita er rekstur félagsins nú að komast í eðlilegt horf á nýjan leik. Skrifstofa og félagsmiðstöð hafa verið opnaðar, auk þess sem áfram er starfrækt Stuðningsþjónusta Geðhjálpar, nú með betri tengsl við félagið. Nýráðinn framkvæmdastjóri, Ingólfur H. Ingólfsson, er félagsfræðingur að mennt. Hann hefur komið viða við í störfum sínum að mál-efnum fatlaðra, bæði hér heima og erlendis. Hann hefur m.a. unnið hjá Tryggingastofnun rkisins og sem forstöðumaður á sambýlum. Eiginkona hans er Bärbel Schmid og eiga þau tvö börn. Fyrstu mániðurnir í starfi lofa góðu. Fram undan bíða mörg verkefni úrlausnar. Núverandi stjórn væntir mikils af áframhaldandi samstarfi við Ingólf, félagini og geðsjúkum til hagsbóta.

Pétur Hauksson formaður Geðhjálpar.

Frá framkvæmdastjóra

Ég vil byrja á því að þakka þeim félagsmönnum sem ég hef hitt hlýjar móttökur og velfarnaðaroskir. Pað er alltaf ánægjulegt að finna fyrir meðbyr í nýju starfi. Pað hefur hins vegar ekki farið fram hjá mér að erfiðleikar síðustu ára hafa vald-ið sárdum hjá mörgum félagsmönnum sem stóðu í eldlínunni við stofnun og uppbyggingu félagsins. Ég ætla að þetta tímabil sé liðið og vona að félagið beri gæfu til að læra af reynslunni og byggja á því sem vel var gert svo sækja megi fram á við í baráttu fyrir hagsmunum geðsjúkra og fjölskyldna þeirra.

Pað sem kom mér einna mest á óvart þegar ég tók við þessu starfi hjá Geðhjálþ er hversu lítið hefur miðað fram á við í málEfnum geðfatlaðra, sérstaklega í samanburði við framfarir í öðrum málaflokum fatlaðra. Ég geri mér ekki almennilega grein fyrir hvers vegna geðfatlaðir hafa setið á hakanum. Ef til vill hefur hagsmunagæslan ekki verið nógur öflug, vantað almennna fræðslu um eðli sjúkdómsins og

sérstöðu fjölskyldna geðsjúkra – eða kannski skortir á samræmingu aðgerða og fjölgun úrræða. Hvað sem veldur er ljóst að mikil verk er fram undan í að greina vandann og finna starfsemi Geðhjálpar réttan farveg í baráttunni fyrir umbótum.

Í fyrstu atrennu hef ég lagt áherslu á að koma skrifstofu Geðhjálpar í gang og efla þá starfsemi sem fyrir var hjá félagini.

Stuðningsþjónusta Geðhjálpar, sem veitir þrjátíu geðsjúkum hjónustu samkvæmt samningi við félagsmálaráðuneytið og Svæðiskrifstofu fatlaðra, hefur verið í endurskoðun. Starfsemin var sett í fastari skorður, formlegir ráðningarsamningir voru gerðir við starfsmenn, samdar starfs- og verklýsingar og unnið er að handbók og fræðslu fyrir starfsfólk ið sem skila á betri og markvissari þjónust.

Félagsmiðstöðin var opnuð aftur í mars og verður væntanlega komin á fullt skrið í maí með tveimur starfsmönnum. Annar þeirra á að sjá um hússtjórn, mat og

þrif en hinn um félags- og tómundastarf en megin tilgangur félagsmiðstöðvarinnar er að rjúfa félagslega einagrun þeirra sem hingað sækja, veita þeim félagsskap og stuðning.

Skrifstofan sinnir öllum daglegum rekstri félagsins, fjármálam og starfsmannahaldi stuðningsþjónustunnar auk þess að hafa almennt eftirlit með starfsemi hennar. Framkvæmdastjóri sér einnig um uppbyggunarstarf félagsins í samræmi við ákvæðanir stjórnar og stefnu félagsins. Mér sýnist að áherslurnar komi til með að liggja í eflingu fræðslustarfs, fjároflun og stuðningi við aðstandendur – foreldra og systkin geðsjúkra.

Að lokum vona ég að þær góðu móttökur sem ég hef fengið hjá félagsmönnum séu fyrirheit um blómlegt og árangursríkt starf Geðhjálpar í þágu umbjóðenda sinna.

Með kærri kveðju,
Ingólfur H. Ingólfsson

Fjósi breytt í sjúkrahús

Ljósmynd: Ljósmyndasafn Reykjavíkur

Afnám kúabús að Kleppi árið 1957

Pegar skömmu eftir að Kleppsspítalinn tók til starfa vorið 1907, tók Þórður Sveinsson læknir að brjóta land það er spítalanum tilheyði, en það var viðáttumikið og aðeins lítill hluti þess ræktadur, en landið allvel til ræktunar fallið. Síðan kom Þórður læknir upp kúabúi fyrir spítalann og stækkaði það eftir því sem túnin urðu stærri og spítalinn stækkaði. Er hann var láttinn hætta að reka búið voru þar komin mikil tún með um 1000 hesta töðufalli. Síðan 1930 hefur Tryggvi Guðmundsson verið bústjóri Kleppsspítalabúsins. Þá var það gert að ríkisbúi. Inni við Klepp var reist mikið og fallegt fjós með stóri hlöðu. Fyrir allmögum árum var Kleppsspítalabúið flutt þaðan og að Syðra-Langholti við Langholtsveg. Fjósinu var þá breytt í sjúkrahús.

Eftir því sem byggðin hefur aukist inni við Langholtsveg og næsta nágrenni hans, hefur æ meira þrengt að rekstri Kleppsspítalabúsins þar. Í fyrra var lokið við að skipuleggja svæðið þarna og lenti þá fjós búsinum í miðri götu. Gerðu bæjaryfirvöldin kröfu, til þess að fjósið yrði rifið. Ær nú svo komið að holræsagerð og gatnalagning þar sem fjósið stendur, er á næsta leyt. Allar kýr búsinum, 55 að tölum, sem séð hafa Kleppsspítalanum fyrir 100-110 þús. lítrum af mjólk á ári, verða nú seldar næstu daga, en gangverð mjólkandi kúa er milli 4000 og 5000 krónur. Pegar sala þeirra hefur fram farið, er þar með lokið rekstri Kleppsspítalabúsins.

Upp úr næstu mánaðarmótum mun fjósið að Syðra-Langholti verða brotið niður, en það er steinsteypt.

Tilbrigði

Við spegilslétt vatnið
sit ég einn
læt tilbrigði sólseturs
töfra mig um stund
buri frá amstri daga.

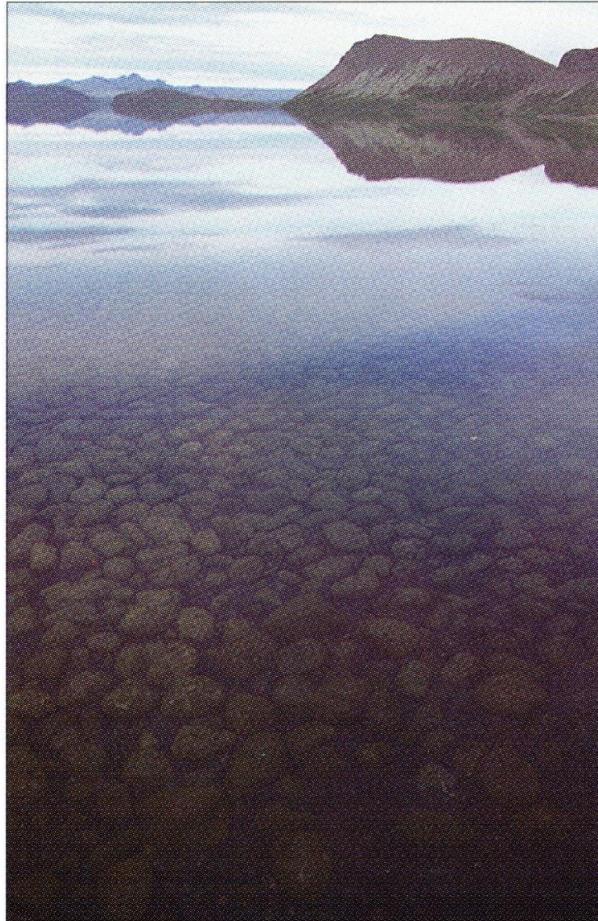
Við ilm haustlaufa
halla ég mér
að þér móðir jörð
lít birtu bregða
mjúkt myrkrið
heffa stjörnum lýsta nött

Spyrjandi ég virði
fyrir mér
óendanleik himinhlöfins
við blikandi mergð ljósa
fylltur þakklæti
fyrir að hafa aftur fengið
að líta dagsins ljós.

Og í eftirvæntingu
þeirri
sem að sönnu ríkir
í tilveru minni
þræða margbrotmar
tilfinningar
hugskot mitt

Ein
hefur sest að í hjarta mínu.

Höfundur: Ágúst Óli Óskarsson

Úr áramótagrein Davíðs Oddssonar

A. Velferðarkerfi, sem vex mun hraðar en þjóðartekjur, ber í sér dauðann.

B. Velferðarkerfi, sem ýtir undir misnotkun allmannafjármuna, þarf að lagfæra.

C. Velferðarkerfi, sem ýtir undir sundrun fjölskyldna, hlýtur að vera á villigötum.

D. Velferðarkerfi, sem dregur óhóflega úr sjálfsbjargarviðleitni, snýst upp í andhverfu sína. Þeir sem geta og leitast við að bjarga sér sjálfir hljóta ætíð að standa undir velferðarkerfinu og sé af þeim dregið og þeim fækki brestur undirstaðan undir kerfinu.

E. Menn mega ekki líta á tilraunir til að sporna við óþarfa eyðslu við framkvæmd velferðarkerfisins sem áras að hugsjóninni sem á bak við það býr.

Þeir sem hlaupa fyrir hverri nýrri útgjaldakröfu, sem beint er að ríkinu og þykjast betri en aðrið fyrir vikið eru hinir raunverulegu óvinir velferðarinnar. Það verður að gera þá kröfu til þeirra sem velferðarþjónustu veita fyrir hönd ríkisins og sveitarfélaga að þeir séu ábyrgari í málflutningi sínum en sumir þeirra hafa verið að undanförnu.

Íslendingar hafa frá fyrstu tíð áttað sig á því að saman verða þeir að takast á við fjölmörg þjóðfélagsmál ef þau eiga að ná fram. Um leið og einstaklingnum eru sköpuð sem best skilyrði til að njóta eigin atgervis og sjálfsaflabréðar, friðar og eignagleðinnar, sem Ragnar í Smára nefndi svo, þarf öryggisnetið, sem tekur við ef verulega blæs á móti, að vera öruggt og þétt. Um þetta geta allir Íslendingar sammælst.

Morgunblaðið, 31. desember 1995